

Bartłomiej Groicki

Ten postępek wybran jest z praw cesarskich...

opracował Bartosz Gałucha

pod redakcją Macieja Mikuły

Opracowanie na potrzeby edycji w serwisie
„IURA. Źródła prawa dawnego”

Odczyt

[s. nlb.]

Bartłomiej Groicki

Postępek sądów około karania na gardle

Ten Postępek wybran iest z Praw Cesárskich, który Károlus V. Cesarz, kazał wydać po wszystkich swoich Páństwiéch, którym sye náuká dáie, iáko w tych Sądziéich á sprawách, około karánia ná gárdle, álbo ná zdrowiu, Sędziowie y każdy Vrzód ma sye záchowác, y postępowác wedle boiáźni Bożéy, spráwiedliwie, poboźnie, rostopnie, y nie skwápliwie.

Cum Gratia et privilegio R. M. Lazarus Andreę impressit, Cracouię.

M. D. LXXXII

[k. nlb.] A Ponieważ w Koronie POLskiéy, wszytki Miástá, Wsi, y Szláchtá, máią to vprzywileiowánié; że mogą sádzić ná gárdlo złoczyńcę, tedy každému to potrzebá wiedzić, iáko sye w tákich rzeczách ma záchowác, áby nieskwápnie, ále z Bożą boiáźnią, w tákich rzeczách rostopnie á spráwiedliwie postępowáli, chcáli vydź karánia á gniewu Bożégo. Bo iáko nie grzech złégo stráćić áby nie szkodził dobrym, ták niewinnégo wszetecznie stráćić wielki grzech iest.

[hasła: grzech, Korona Polska, miasto, niewinny, prawo miecza, szlachta, wieś, złoczyńca, kara]

[s. 3] ARTICVL I.

Ci, którym moc od Bogá daná iest, áby sádzili á spráwiedliwością száfowáli, máią ná to baczenié mieć, áby spráwiedliwie sádzili, gdyż sam Bog to w Pismie przykázuie: Spráwiedliwie sádzćie Synowie ludzcy, nie zá dáry, ktoré zászlepiáią sercá mądrych, á wywráćią słowá spráwiedliwych. Nié máiąc téż baczenia ná osoby, ále wedle BOgá y spráwiedliwości, czyniąc spráwiedliwość káždemu, ták wielkiemu iáko máłemu, vbogiemu iáko bogátemu, ták swemu iáko obcemu álbo postronnemu. Y nie pátrząc ná żadną rozność osob, ná zacność álbo téż podłość, żeby iednéy osoby ináčéy niż drugiéy nie sádzili, iedno každégo spráwiedliwie. Albowiém sąd który ludzie spráwuią, sąd Boży iest. Y przeto Práwá á vstáwy od mądrych ludzi są vczynioné y złożoné, żeby Sędzia każdy pilnie ie v siebie vwazáiąc, prze niewiádomość od prawdziwéy drogi nie zbłądził: á gdzie rozumie być rzecz Spráwiedliwą, áżeby sye strzegł, iákoby sye nie odchylił od spráwiedliwości, á nie dał sye nikomu odwieść od Spráwiedliwégo Sądu áni pochłébstwem, **[s. 4]** áni przyiáźnią á powinowáctwem, áni boiáźnią á stráchem mocnieyszégo, áni téż dáry iákimiżkolwiek. A Sędziowie máią sádzić trézwo będąc, nie iedząc áni pijąc Sądy odpráwowác. Ma téż być Sędzia mądry, vczony, biegły

i sprawiedliwy. Bo przy Sądziach wiele na tym zależy, żeby Sędzia mądrze a wedle rozumu wniósł każdą rzecz w siebie wważyć, nie tak iako sye tych czasow wiele tego przygadza, że też y ogardła ludzkie sądzą ludzie nieumiejętni, niebiegli, a nieuczenni, a ci którzy oprócz tytułow w sobie godności żadney ani wmiętności nie mają.

Przeto Książęta, Krolowie, y drudzy wielcy panowie, w tym sye z pilnością baczyć mają, y wielkie staranie powinni około tego czynić, żeby Sądy y inne Vrzędy rzeczypospolitęy, w której sye wszystkie stany ludzkie od naywyższego do naniskęgo zamykają, ludźmi godnymi, mądrymi, wczonými, a cnotliwými osadzili. Abowiem wiele dobręgo na tym wszystkiey rzeczypospolitęy należy, gdy Prawo a Sprawiedliwość w swęy mierze bywa zachowana, w tym porządku który słusnie ma być zachowan, około czynienia Sprawiedliwości, iako iednemu tak drugiemu.

[hasła: bogaty, Bóg, król, książę, pan, Pismo, pochlebstwo, prawo, rzeczpospolita, sędzia, sprawiedliwość, ubogi]

[s. 5] ARTICVL II.

A Ty dwie rzeczy są przednie, które Sędziom przekażają, albo tym którzy sprawiedliwością szafują. ¶ Pierwsza iest mniemanie o swym rozumieniu, chocia nie rozumie, ani sye też gruntownie téy rzeczy którą sądzić ma, dowie: to iest, iż nie wywiedziawszy sie téy sprawy dostatecznie, nie wysłuchawszy, z głowy swęy sądzi. ¶ Druga iest, gdy chciwość a żądza, co w Lacińskim ięzyku Affectus zową, wnośi go, a postępuie nie według sprawiedliwości, ale iako sye niżey napisáło, albo z łaski, albo z nienawiści, z łakomstwá, z gniewu, albo z chciwości pomsty. Dla czego Sędziowie y koždy Vrząd, powinni są przyśięgáć, iakoż wszędy przyśięgli bywają, że według Prawá, które dla tego wczyniono, aby sye Sędzia nie mylił, a z głowy nie sądził, sprawiedliwie będą sądzić.

[hasła: chciwość, gniew, łacina, rozum, sędzia, sprawiedliwość, zemsta, żądza]

ARTICVL III.

A To naprzód na baczeniu mieć mają, żeby w tych sprawách w których sye karania na gardle dotycze, albo na zdrowiu, rostro[s. 6]pnie, opótrznie, rozmyślnie postępowáli. Ponieważ bárzo to wielki grzech iest, pod bárwą a przykryciem Prawá, człowieká niesprawiedliwie strácić, albo na zdrowiu iego skáráć, którego sam Pan Bog stworzył. A tak ci, którzy sądzą, przy takowym vznaniu winności, albo niewinności, mają Pána Bogá przed oczymá mieć, a pomsty sye Bożęy bać, áżeby Pan Bog krwie niewinnęy niepátrzył z ręką ich. Przeto wypisuie tu náuká, iakoby w takowych przygodách słusnie sye zachowáć Sędziowie mieli.

[hasła: Bóg, kara cielesna, kara śmierci, niesprawiedliwy wyrok, prawo, sędzia]

ARTICVL IIII.

POdeyżrzáni ludzie, á o których Sławá iáka zła iest, mogą być imáni, y do więzienia dawáni. Ale piérwéy niżliby mieli być męczeni, ma być dostáteczné wywiádowánié czyniono. Bo nie zázwdy ten winien bywa, kogo oskárżá á obwinjá, á nie zázázem winien zostawa zá oskárżeniém, iedno gdy sye iuz występ á zły vczynek iego pokaże. Przeto téz nie zázázem ma być męczon, iedno gđzieby iuz słuszné y dostáteczné znáki były występku iego. Bo wielé rázów przygadza sye, że drugi niecier[s. 7]pliwy, z stráchu męki, á bolu, powié to, czego nigdy nie vczyńił, y przyzna sye ku temu, czego nie winien: y wiele tym obyczáiem niewinnych potrácono. A ták nie trzebá męce zázwsze álbo zázázem wierzyć, ále téz nigdy, żeby nie wierzyć, to niéma być, bo iest rzecz niepewna, omylna, y niebezpieczna: poniewáz wiele rázów sye to tráfia, że bywa drugi ták ćierpliwy, y twárdégo przyrodzenia, że mękę wycierpi, á prawdy nie powié, by go nawięcéy męczono: á drudzy téz ták niecierpliwi bywáią, iż bojąc sye by ich nie męczono, y ná siebie, y ná kogo innégo wyznáią co nigdy nie było, y płonych powieści wielé częstokróć powiedáią. A ták nie hnet dla wywiádowánia winności álbo niewinności thrzebá sye skwápiác, á od męki poczynác: ále trzebá piérwéy obáczyć, wywiedzić sye, y dobrze vvažyc wszytki przyczyny, á Circumstántiæ z ktorych iákié podobieństwo słuszné, podeyżrzenie álbo y dowod iáki, ná tego ktory ma sądzon być, pokázáćby sye mógł, álbo téz niewinność iego obáczyć, á według tákowégo podeyżrzenia, podobieństw álbo dowodów, gđzieby sie dostátecznie co pokazáło, iżby wátpliwa rzecz byłá, á *Probacyae* były sobie przeciwné, á niedostáteczné, ma Sąd od męczenia powściągnác sye, aż wszystko [k. 4v] to obaczy, co ma być słusznie obaczono.

¶ Naprzód, sława albo powieść, która by o takowym byłá, ma być uważowana i ma być na to baczenie, skąd by ta powieść albo od jakich ludzi byłá o nim puszczone, jeśliże nie od nieprzyjaciół, álbo lekkich iákich ludzi, coby nie bárzo godni wiary byli, álbo téz iesli od státecznych á dobrych ludzi tákowa spráwá pochodzi, bo nie zázázem potwarzy, álbo ledá lekkim powieściam, ma być wierzone. ¶ Drugié, ma być vvažowano mieysce, iesliże Złoczyńcę obwinionégo, tám ná tym mieyscu widziano, gđzie sye stáło złoczyństwo, bo stąd gdy sye to vkaże, może być niemáły znak podeyżrzenia. ¶ Trzecié, ma być obaczon czás, iesliże mogło to być pod tym czásem, которégo sye to stáło: á iesli ten to oskárżony niepokáże tego, że sye to tego czásu od niego stác nie mogło, á przy tym osobá, látá, zdrowie, y sposob wszytek tego to oskarżonégo, iesli mógł temu dosyc vczynić, o co go winuią: ma to wszytko od pilnych á mądrych Sędziów być dostátecznie vvažono przed męką. ¶ Czwarté, Towárystwo z ktorymi sye chował itéz żył, bo stąd wielki znak może być, iego dobrégo poczciwégo żywotá y záchowánia, álbo téz złégo: poniewáz rowny z rownymi rádzi wspólu żywá, [s. 9] á rzadko to może być, żeby kto ze złými towárystwo ma, od nich sye téz nie nákáził: á zły żywot, y złé obyczáie, czynią koźdemu wielkie podeyżrzenie złégo vczynku: iáko téz gđzie wiedzá ludzie o czyim dobrým záchowánium, bywa tho wiele ná pomoc obwinionemu, y czyni go mniéy podeyżrzánym, iż z tákich trudnych rzeczy wychodzi. ¶ Piáté, ma być vvažoná przyczyná tego oskárżenia, iesliże z nieprzyiáźni, z zazdrości, z przeszléy pogroźki, álbo téz dla iákiégo zysku, которégo by ten szukał, ktory oskarżył, to nie pochodzi, bo zá tákowym wywiádowániém, łáčno sye pokaże, skąd co pochodzi. ¶ Szosté, ma téz być ná to pilné baczenie, iesliże tego ktory záluie, powieść álbo przysięgá stała, iednáka, vstáwiczna, á

nie odmienna iest: bo wielki to znak stąd może być, prawdziwego á niewinného oskárzenia. Abowiem w tych sprawách, w których sye gárdlá dotycze, nie ták iáko gdy o pieniądze idzie, álbo o inné rzeczy dowod, álbo przysięgá stronie powodnéy, ma być skázowaná zárázem. ¶ [1] Siodmé, gdy ktho vciecze, znak iuż tego bywa, że tákí czuie sye w tym złym vczynku winien być, że vcieka, boiác sye sądu y karánia, bo sámó vcieczenié podeyżránym go czyni, według Prává Máydeburskiého, iż ten [k. 5v] co vcieka, iuż sye ták podeyżránym á winnym czyni, iákoby sye przyznał: á zá tákowym znákíem, iuż tákíého męczyć mogą, obaczywszy iednák pierwéy, z którýby przyczyny sye schronił, álbo vciókł, iesliby słuszna álbo niesłuszna przyczyná byłá, przeczby tho vczynił, gdy może drugi snadź przeto vcióc, że sye boi mocy, gwałtu, skwápienia, á krzywdy. ¶ Osmé, To téż ma być obaczono, iesli cí, co winuią, nie mieli z tym kogo winuią zászcia iákíého, Prává álbo roznice, około iákich pożytków, álbo máiętności: bo tho wielkié záiátrzenié miedzy ludźmi czyni, y wielkié podobieństwo może być, żeby sye to z tákowéy nieprzyiáźni stác mogło. A przeto, nie zárázem oskárzeniu, ktoré od nieprzyiácielá pochodzi, ma być wierzone: á ma być pilné wywiadowanié, coby zá przyczyná thego byłá, zá którąby ten obwiniony złoczyństwo tákowé vczynić miał, przéc, á czemu, przez kogo, którého czásu, á iákim obyczáiem sye stáło, bo to wszystko trzebá dobrze obáczyć, kto chce gruntown[e] spráwy á wiadomości doydź. A gdzieby obrony a wymowy obwinionego były podobnieyszé ku prawdzie, słusnieyszé y zacnieyszé, niżli oskárzenié, którym go oskárzono: tedy ma męká być zániechaná, y nie máią sye ná tákowého skwá[k. 6]piác: bo niéma żaden męczon być, poki nie vkażą sye słuszné iákíé znáki, á podobieństwo tego, że on to złoczyństwo vczynił: á gdzie takowych znáków y dowodow niémász, álbo że obwiniony słuszną obronę przeciw oskárzeniu okaże, niéma żaden być męczon. Jesliżeby więc cí co ná tákowym Sądzie siedzą, w tych rzeczách wátpili, máią sye ludzi vczonych, w Práwie biegłych, á rostopnych rádźić, coby dźiáć, bo choćiaby téż drugi z męki á z bolu przyznał sye ku temu, w czym go obwiniono, nie wnet do końcá ma wszystkiému być wierzone, á niéma przeto zárázem ná śmierć być skazan. Bo gdzieby vrząd álbo Sędźia który złościwie, vkwápliwie, bez słusnych znákow, álbo dowodow, ták iáko sye tu wypisáło, komu mękę á vdřeczenié zádał, ma być powinien, według Prává nágrádzác y opráwiác. Abowiem czásem naydźie ták niebáczné, niebogoboyné, á vkwápliwé Sędźie, álbo vrzędniki, iż áby więźniá nie chowác, pracéy około niego nie mieć, álbo chowáiąc go nań nakládu nie czynić, wolą zárázem strácić dáć, á czásem snadź y niewinného, co niéma być.

Noty użytowników

BK Cim.Qu.2256

¹Nota; ²wskutek obcięcia marginesów odczyt niepewny: Arti[culus] LX[?] Pro... mat... ty

[hasła: zła sława, tortura, wiarygodność męki, dowód, mądry sędzia, zły sędzia, niewinny, przyznanie się do winy, ucieczka, podejrzany, poszlaki, fałszywe oskarżenie, obrona, zadośćuczynienie, prawda materialna]

[s. 12] ARTICVL V.

GDźiéby sye téż przygodźiło, żeby który iáwny złoczyńcá będąc w więźnieniu, álbo ná

męce, powołał y osławił kogo, powiedaiąc że z nim pospołu iaki zły czynek uczynił, y to czyni podeyżrzeniem tego złoczyńce, á zwłaszcza gdy inné podobieństwá, á znaki iakié z tym powołáním będą sye zgodzály: á gdy ten ktorého męczą, powieda co takowého, nie zá pytáním, álbo wspomínáním téy osoby. Bo przy męce, álbo téż zosobná ná stronie, niema żaden miánowicie być wspominan, ázeby złoczyńcá gdyby vsłyszał kogo miánuiąc á wspomínaiąc, áby niewinnie takiého nie powołał. Ale gdy złoczyńce pytaią, máią nie wymieniáiąc nikogo pytać sye, co zá pomocniki miał, tak żeby on sam powiedział, ná kogoby co takowého wiedział. A gdy kogo tak złoczyńcá iaki powoła, máią sye ná nim pilnie wywiedzieć, kthorého czasu, ná którym mieyscu, iáko, y zá iákowymi przyczynami, co takowého czynili, itéz iesliże ich więcéy przy tym było: bo tego wszystkiego trzeba sye pilnie wywiedzieć, dla tego, żeby tym łączniéy prawdá mogła być wynáleżioná, á iżeby [s. 13] gruntowniejszy dowod mógł być, nie tylko przeciw tému sámemu winnemu, ále téż przeciw powołanemu. Drugich rzeczy może sye téż káždy mądry á bączny Sędzia sam domyślić, ná které trzeba pámiętać, kto chce y prawdy gruntownie sye dowiedzieć, y nikomu nie vbliżyć, á sumnienia téż swého nie obrazić. Przeto nie trzeba tu wszytkiego tego tak szeroce wypisowác.

POTrzebá téż wywiedzieć sye, iesli then co powoływa, álbo co takiého ná kogo powieda, nie miał z nim nieprzyiáźni iakiéy, gniewu álbo waśni. Bo gdzie sye to vkaże, że nieprzyiáźń iáká miedzy sobá mieli, niema takiému powołaniu á osławieniu wiará być dawaná, zwłaszcza gdzieby spráwá tego co powołał, niedowodná á niepewná była: á w tym wszystkim trzeba pilného á dobrého vważenia. A gdzieby powołány przed tym téż był w czym podeyżrzanym, tedy tym więtsze mnamánié, y łączniéy stąd dowod przeciw iemu być może.

GDy then co powołał, ná tym co wyznał áż do końca stoi, á z thym ná koniec y ná śmierć idzie. Bo zły to obyczaj y szkodliwy v Księżéy niektórych, kthorzy przy Spowiedzi, y [s. 14] niegdy go złoczyńce ná śmierć wiodá takowé ludzi, namowami swoimi ktemu przywodzá, żeby ná śmierć idąc, to wszystko co ná kogo wyznał, odwołał. Y miáloby słuszenie temu sye zábieżeć, y tak to opátrzno być, żeby wiecéy Księża ludzi ktemu nie przywodźili, gdyż tym i sami bárzo grzeszá, poniewaz grzech iest prawdy kazác przec, y iest to ku szkodzie rzeczypospolitéy, á z obrażeniém y z krzywdá drugich ludzi, gdy złé uczynki, y źli ludzie bywáią zákrywáni, ktorzy potym innym źle czynić mogą, nie tylko złodzieystwem, ále téż y mordy y innymi złymi uczynki. A tak gdyby do tego przyszło, żeby złoczyńcá takowé zeznání swoje, y powołání odwołał, chcąc tym obyczajem swoje pomocniki á towárzysze zákryć, álbo téż że go ná Spowiedzi tego náuczono, tedy ma być męczon o piérwsze iego wyznání, y té przyczyny á Circumstáncyæ wszytki, které go do tego odwołania przywiodły, á wedlug ktorych ma być rozumiano o tym odwołaniu iego, iesliby słuszné álbo niesłuszné było. A trzeba w tym osobliwéy opátrzności y vważenia, ogládaiąc sye ná sławę á záchowánié tego to powołanego, y iesliże towárzystwo iakié z tym złoczyńcá miał.

[s. 15] GDzieby téż ná kogo vkażáło sye, że sam dobrowolnie wyznał, chlubiąc sye tym, że takowy zły czynek uczynił, álbo iż groził á odpowiadał, przed tym niżli sye to stáło, tedy takowy ma zá tego mian być, á spráwiedliwie może być męczon.

[hasła: powołanie, tortura, fałszywe oskarzenie, pomocnictwo, prawda, dowód mądry sędzia, waśń, zły obyczaj, ksiądz, spowiedź, odwołanie]

**Insze znaki á dowody dostáteczné, ná niektóre zloczynstwa zosobná, zá którymi
gdy sye vkażą, może Sąd zloczyncę ná mękę wydać.**

ARTICVL VI.

GDzieby v tego któryby o tákowy vczynek w podeyżrzeniu był, náleżiono tegoż czasu, gdy sye ten zły vczynek sstał, zekrwáwioné száty álbo bronié, álbo żeby zábitégo rzeczy iákié náleżiono, á doświádczono nań že ie przedawał, álbo gdzie schowác dał, tákowy dowod dostáteczny iest, iż gdy sye to nań pokaże, á on nie będzie vmiał słusznie sye z tego wywieść á spráwić, skąd álbo iákim obyczáiem tákich rzeczy dostał, zarázem zá tákim dowodem może być męczon. Wszakóž trzeba piérwéy [s. 16] spráwy iego wysłuchác. A iesliżeby słusznie sye z tego wywiodł, tedy nie skwápiác sye nań.

[hasła: podejrzany, poszlaki, dowód, obrona, tortura]

**O Mordziéch, y o iáwnych Męzoboystwách, które sye tráfiáią, gdy wielé ich
przythym będzie, á żadny nie będzie chciał przyznác sye ku temu co sye stało,
iákimi znaki á dowody thego dochodzić.**

ARTICVL VII.

W Tákowéy przygodzié gdzie wielé ich przy tym będzie, á żaden sye znác niechce żeby winien był: gdy sye ná ktorégo pokaże, že będąc przy tym, z tym to zábitym sye poswárzył, álbo že rzućiwszy sye nań, broni iego dostał, rány mu zádał, á szkodliwie obráził: zá tákowym dowodem ták iásnym, może każdy męczon być, á zwłaszczá gdyby przy nim broń iego zekrwáwioną náleżiono: ále gdzieby ktory z tych dowodow sye nie pokazał, á nie było skąd inąd podeyżrzenia, iedno iż tám przy tym zámordowániu z tráfunku był, dla tego niema żaden być męczon.

[hasła: zabójstwo, współsprawstwo, waśń, broń, tortura, poszlaki, dowód, podejrzany]

**[s. 17] Gdzieby Mátká sámá chcąc występek swój zákryć, żeby sye dziéćięcią
dopusćiwszy zabiła ie: iáko Inquisicya i dowód ná to dostáteczny być ma.**

ARTICVL VIII.

NA tę ktoraby o taki vczynek w podeyżrzeniu byłá, gdy sie vkaże, že miawszy przed tym brzuch niemáły, zarázem opádłá, y na cíele ścieńczálá, á iż ná twarzy zbládłá, zemdlálá, álbo záchorzálá: tedy zá tákimi znaki, tá to białogłowá, ná którą tákíé podeyżrzenie mogłoby sye ściągác, ma vkryćie á potáiemnie daná być tu ogládaniu, dla lepszégo doświádczenia, niektorym státecznym á mądrym Białogłowam:á zá tych ogládáním á spráwą, gdzieby y inszé znaki pokazały sye, to iést, iżeby z pierśi mléko szło, á oná przedsię sye przálá, może być ná mękę wydaná. Bo tákich przygod wielé sye tráfia, gdy tákowé Białogłowy strzegąc osławienia, y zléy powieści, zá dopuszczeniem Dyabelskim, tákowym złym vczynkiem, niesławe swoje y zły [s. 18] vczynek, dáleko gorszym chcą zákryć, nie pámiétáiąc ná to, že y gárdło swoje, y duszę, w dáleko ciężké

niebezpieczeństwo á grzech, tym obyczáiem przywodzą.

¶ Aczkolwiek gdzie sye tego czásu, ktorého dźięćie zábite náleżiono, ná ktorą pokaże, iż mléko iéy z pierśi idźię, iest to dowod dosyc znaczny á pewny tego złęgo uczynku, zá ktorym y ná mękę wydaná być może.

¶ Wszákoż ponieważ Lekárze, á Doktorowie powiedáią, że sye tráfić może ná drugiéy tákowy znak, iż mléko z pierśi poćieczce, chocia nigdy nie byłá brzemienna: dla téy przyczyny, gdyby oná tym obyczáiem sye spráwiáła y wymáwiáła, á przed tym zwłaszcza, żeby w kurestwie nie byłá podeyżrzána, niema być zárázem męczoná, ále Bábam á stárym Białymgłowam ma być ku oglądániu daná, żeby oni dostáteczniéy obaczyły, iesliże z téy álbo z innéy przyczyny to pochodzi.

[hasła: dzieciobójstwo, podejrzaný, kobieta, biegły, grzech, dowód, poszlaki]

Gdzieby kto o truciznę, żeby sye z nią obchodził, w podeyżrzeniu był, iákowa Inquisicya y dowody dostáteczné przeciw tákowému być máią.

[s. 19] ARTIC: IX.

GDy sye vkaże, że truciznę ten kupował, który miał nieprzyiaźń iákową z tym to, ktorého otruto, álbo że pożytku iákiego á spadku, po śmierći sye iego spodźiewał, á iż osobá iáka lekka, y dobrze ku tákowym spráwam podobna iest: tedy może słusnie winá temu o tákowy vczynek daná być: y może zá tymi dowody być męczon, oprócz żeby dostátecznie sye wywiodł z tego, á pokazał, że ná co inného nikomu nie szkodliwego téy trucizny potrzebował, álbo vżywáć chćiał.

JEsliżeby téż kto kupiwszy tákową truciznę tego sye przáł przed wrzędem, á mogło sye potym tho nań dowodnie ukázáć, że kupił może tákowy zá tym dowodem o to męczon być, żeby powiedźiał ná co téy trucizny używał, álbo używáć chćiał.

A Przeto w každym Mieście, álbo Repub: Aptekárze wszyscy, y ci co trucizny przedáią, máią być ciężką przyśięgá obowiazáni, żeby trucizn á iádów żadnych nikomu nie przedawáli, bez przyzwolenia á wiadomości wrzędu.

[hasła: trucizna, waśń, aptekarz, reglamentacja, obrona, dowód, tortura, poszlaka]

[s. 20] O złodźieích którzy krádną, dowód álbo Inquisicya dostáteczna.

ARTIC: X.

RZeczy kráđzione v kogoby nálezione były, álbo dowiedziano sye żeby ié przedawał, álbo komu dárował, álbo iákimkolwiek innym obyczáiem imi száfował: gdzie nie pokaże, á nie postáwi thego, od ktorého powieda tákowych rzeczy dostał, y nie da zastępcce, á nie pokaże skąd álbo iáko tych rzeczy nábył á z złodźieystwá sye thym obyczáiem nie oczyści, tákowy każdy może o złodźieystwo obwinion y sądzon być. ¶ A ponieważ wielé iesth proznujących ludzi, kthorzy nie máiąc żadnéy służby, obeszcía, áni opátrzenia, po kárczmách, y po piwnicách sye włoczą, á chocia nic nie robią, y dochodow żadnych niskąd nie máią, iednákJ piją, huczą, gráią: wielkié ná tákové ludzi podeyżrzenie być może o

kożdę złoczynstwo, zwłaszcza o złodzieystwo. Przeto Prawem pospolitym miałoby to zagrożono y opátrzone być, żeby sye tácy ludzie nie mnożyli, á żeby ié wszędzie imowano, nie ćierpiano, á dla tákowych [s. 21] występkuw słusznie karano. Thákże téz rząd ma pilen być żebrakow, y tych co sye z mieyscá ná miejsce włóczą, á pilnie tego doglądác, iákoby pod sposobem żebráctwá, niecnoty, próznowanié, y złé vczynki sye nie mnożyły, á pod tym płaszczem áby źle nie czynili.

[hasła: kradzież, dowód, włóczęgostwo, paserstwo, marnotrawca, pijaństwo, poszlaki]

Dowód o kradzież.

ARTIC: XI.

RZecz kradżiona przy kimkolwiek sye naydzie, álbo iáka część onych rzeczy ktoré zginęły, álbo że sye ná kogo vkaże, á on tákové rzeczy przechowywa, przedáie, álbo dáie, á nie vmié álbo niechce sye spráwić, y słusznie z tego wywieść, od kogo tákowych rzeczy dostał, álbo iesli pobożnie á słusznym obyczáiem ich nábył: tákowy koždy słusznie ma być w tym podeyżrzeniu, że ty rzeczy przezeń zginęły, y może być męczon o to.

IESliżeby théz przy kim náleżiono tákové instrumentá, którymi drzwi álbo zamki, álbo téz skrzynie wyłámowáné y odmykáne bywáią, zwłaszcza ná tym mieyscu y tego czásu ktorého rzeczy iákie pokradżiono: tákowy koždy [s. 22] może być poiman, y zá tym podeyżrzeniem męczon.

ITem, Gdyby pokradżiono znaczne iákie rzeczy, álbo Summę niemáłą pieniędzy, á vkażáło sye ná kim, w tym podeyżrzanym, że bogátszy niż pierwéy, á wiétszy dostátek około niego niżli przedtym był, poki tych rzeczy nie pokradżiono, á iż sobie hoyniéy poczyna niż máiętność iego znośić może, á nie będzie vmiął z thego sye wywieść, y vkażác skąd ten dostátek ma, á skąd bierze to co vtraca: przeciw tákowému dostáteczny dowod iest, y może zá tákowym podeyżrzeniem ná mękę być wydan.

[hasła: paserstwo, kradzież, obrona, narzędzia, dowód, pieniądze, tortura, poszlaka]

Iáki dowód przeciwko tym być ma, którzy zbóyce, álbo złodzieie przechowywáią w domiéch swych.

ARTIC: XII.

GDzieby kto wiedząc y znáiąc tákie ludzi, im przechowánié w domu swym dawał, z nimi towarzysztwo miał, pićim y iedzeniem, álbo iákimkolwiek innym obyczáiem, ludzi tákové fołdrował, á im wspomozenié dawał, álbo iżeby rzeczy od nich kradżione przyy[s. 23]mował, w domu swym przechowywał, przedawał, y iákimkolwiek obyczáiem imi száfował.

¶ Item, żeby rády im dodawał, ich bronił, álbo z nimi iakiékolwiek współki miał: ku tákowému káżdému ma Prawem być przystápio y może męczon być.

GDzieby téz ktokolwiek złochnie ktorzyby vćiekli, vkrywał: álbo wiedząc o nich że sye pokryli, nie obiáwił: á żeby z nimi Contrakty iákie, bez wiedzenia á przyzwolenia

wrzędu czynił, pieniądze od nich zá to brał, álbo sye ich vpominał: tákowy koždy słusnie ma być mian w tym podeyźrzeniu, że z nimi wspołki ma, y ná to przyzwala co oni czynią, á zá tákowymi dowody słusnie o to męczon być może.

[hasła: pomocnictwo, ucieczka, schronienie, podejrzenie, dowód, tortura]

**Dowód dostáteczny ná té którzy vkrycie Miástá, Miásteczká páłá, y ognie
zákládáią.
ARTICVL XIII.**

GDzieby kto podeyźrzány był około zákládania ognia, á przed tym nie dobrze sye w czym záchował, á żeby przed tym zápaleniém [s. 24] V niego kto tákowe niezwyklé potrzeby, á instrumentá widział, których do zákládania ognia używáią: tákowy koždy może słusnie tym obwinion być. A gdzie sye słusnymi wywody nie spráwi, y nie vkaże, że tych potrzeb ku czemu innemu, á nie ku szkodzie ludzkiej używał, tedy może być o to sądzon y męczon.

[hasła: podpalenie, ogień, narzędzia, obrona, dowód, tortura, poszlaka]

**Dowod przeciw czárownikóm, y tym wszystkim, którzy sye z Czárnoksięstwý á z
gusly obchodzą.
ARTIC: XIII.**

GDy sye pokaże, iżeby kto tákowych rzeczy inného chciał vzyć, álbo że komu thym groził, á temu ktorému grożono, żeby sye stąd co złégo przydáło, álbo téż żeby w tym podeyźrzanym sye być pokazał, słowy, obyczáymi, postáwą, y inszymi spráwami, které sye w tákowych ludziéh náyduia, á kthorych tákowi ludzie używáią, á żeby sye tym iuż osławił: tákowému koždy słusnie ma być o to winá daná, y zá tákimi znáki może by y ná mękę skazan: poniewáz thákové wszystkie vmieietności, které są ná przeciwko Pánu Bogu, itéz ludziem [s. 25] Chrześcijáńskim, nie przystoi żeby sye z nimi obchodzić mieli, máią być Práwem zápowiedziáné, y srogo karáné.

[hasła: czary, zła sława, tortura, dowód, grzech]

**Ná zdrycye iákiego dowodu potrzebá.
ARTICVL XV.**

Gdyby obaczono kogo, á ón do Nieprzyiacielá Páná swoiégo vkrycie á po táiemnie chodzi, y z nimi iákie rozmowy skryté miéwa, á że sobą trwoży: tákowy koždy może zá tákowym podeyźrzeniem męczon być.

[hasła: ukrycie, podejrzaný, tortura]

Okolo Męczenia, iaki porządek albo postępek ma być zachowan.**ARTIC: XVI.**

GDy kto męczon ma być o złoczynstwo iakié, którym go oskárżono, zá słusznými znáki y dowody, ktoré wysszýy wypisano: ten co go oskárżył á obwinił, ma do tego być przypuszczon, y ma mu dopuszczono być, wywiádowác sye ná tym złočyńcy, tych rzeczy, których rozumie że mu potrzebá wiedzieć. [s. 26]

Item, piérwýy niżli złočyńcá iaki będzie męczon, z Vrządu, albo zá oskárżeniém tego, kthory nań záłue, ma być postáwion przed Sędziém albo Woytem, dwiémá Przyśięźniki, y przed tym Pisárzem, kthory do tego vrządu należy, á ma być pytan tymi słowy, kthorymiby možono go do tego przywiésć, żeby sye sam wyznał bez męki, y prawdę powiedział, y ma mu przekłádaná być srogość męki, kthorá podiác będzie musiał, iesliże sye dobrowolnie nie przyzna ku temu w czym go winuiá. A cokolwiek ná ten czás wyzna y powie, wszystko tymiż słowy ma być zarázem nápisano, ták żeby iedno z drugim conferuiác, to iest, skárgę, wyznánié iego dobrowolné, y to ku czemu się ná męce dobrowolnie wyzna, tym łatwiéy moglá być prawdá obaczoná.

[hasła: przesłuchanie, tortura, pisarz, wójt, przysięźnik, ławnik, przyznanie się do winy]

Wywody y Spráwá koźdemu przed męką ma być dopuszczoná.**ARTIC: XVII.**

Iesliżeby któźkolwiek będąc oskárżon, o iákikolwiek występék, przáł sye, á chciał spráwić, y słuszenie dowieść, że w tym nie [s. 27] iest winien w czym go obwiniono, ma káżdému tego być dopuszczono. A owszem trzeba go w tym vpomnieć, iesliżeby sye mógł wywieść, y vkázác, iże albo nie był ták ná tym mieyscu, gdzie sye co tákowého stáło, albo że tego czásu co inného czynił: bo gdzie sye to świádectwem dostátecznym vkaże, zá słuszny wywod ma być przy ięto. A przeto trzeba to więźniom przekłádac y rozwodzić iż drudzy ták prości á głupi bywáiá, drudzy téż przed stráchy á boiáźniá, chocia im o gárdło, y nie będąc winni, iednák sye spráwić y wywieść z tego nie vmieią. Tym obyczáiem, gdy oskárżony słusznými podobieństwý y téż dowody, niewinność swoje vkaże, y wywody powie, ma Sędzia zá nakłádem tego obwinioného, albo przyaciół iego, napiérwýy Inquisicyá vczyniwszy, stárác sye o to z pilnością, żeby tego wszytkiego dowodnie doświádczył, y wywiédział, czym sye ten więzień spráwuie.

GDzieby téż poimány potrzebował postáwienia świádkow, nie ma mu tego Sędzia zbrániác, ále owszem ná żądánié iego, albo y przyaciół iego, ma Swiádkow y świádectwá ich z pilnością wysłuchác: oprócz iżeby zá [s. 28] Słusznými przyczynámi być to nie mogło, albo żeby niebylá tego potrzebá, ták iáko nižéy dostáteczniéy to będzie wypisano. Iesliżeby obwiniony albo przyacióle iego, nie mogli mieć tego dostátku, żeby po Swiádku y po inné wywody słác, á onie sye stárác zác nié mieli: tedy Sędzia albo Vrząd, niemá w tym swego nákládu litowác, iákoby sye wszytkiego z pilnością á gruntownie wywiédział.

Poniewáz niegodzi sye nikogo niewinnie, á nie zá pewná wiádomościá vczynku iego, ná gárdle skárác, áni téż z drugiéy strony słusznaby rzecz bylá, ludzie podeyżrzáne niestárawszy, ládá zá spráwá wypuszczác.

GDzieby zá dopuszczeniém y wysłuchániém takowéy spráwy, z wywodow y świádectwá, nie vkazáła sye iednák niewinność tego obzáłowáného, á žeby z słusznego podeyźrzenia y obwinienia nie mógł sye wywiéść, ma dáléy przeciw takowému postępowano być męką, według Práwá y vznánia vrzędu álbo Sędziego. Y powinien sam Sędzia ze dwiémá Przysiężniki namniéy, y z Pisarzem tegoż Sądu, przytym być, y słuchać wyznánia iego. A to wszystko, ku czemu sye tak przed męką, iáko y ná męce przyzna, ma Pisarz tymiż słowy nápisáć, nie [s. 29] opuszczájąc áni przyczyniájąc namnieyszého słowá, y temu co go oskarżył, ma wyznánié to obwinioného, á ile sye iego dotyczne, być okazano, y wypisano. A iesližeby ná męce kthory chćiał co powiedzćie spráwuując sye, á ku okazánium niewinności swoiéy, ma być słuchan. Ktemu, w takim obwinieniu, gdzie sye gárdła dotyczne, trzebá wielkié baczenié ná to mieć, iesliže z prostości álbo z głupości swoiéy, álbo też przed boiáźnią á stráchem męki, spráwować sye, y wywodzić nie vmie. Bo lepiéy iest czásém, y z mnieyszym grzéchem, wypuścić á nie skárác, niżli niewinného strácić, y ná gárdle bez słusnych á dostátecznych przyczyn skárác. Poniewáż sam Pan Bog obiecuie sye srodze mścić krwie niewinnie wylanéy. A tak Sędzia y Vrząd koždy ma to ná pilnym baczeniu mieć, žeby tym obyczáiem Sumnienia swego nie záwiódł, á zá tak ciężkim grzéchem, pomsty Božéy ná šuebie, y ná inné nieprzywiogł. Bo poniewáż w rzeczách lekceysztch, gdy o Imienié álbo o inné krzywdy idzie przed Práwem, prostymá głupim y niewmieétnym ludziem, kthorzy spráwy swoiéy powiedzćie nie vmieią, bywa folgowano, przewlčeníém Terminu, opátrzenim Prokurátorá, y innymi obyczáymi: owszem gdzie idzie ogár[s. 30]dło, ma głupstwo á prostotá ná wielkim baczeniu być, bo takowym y Práwá sámý folguią, ktoré są vczynioné nawięcéy dla złych, chytrych, przewrotnych, á kściwych, y zdrádlivych ludzi, áby dobrych przewrotnościá á złościá swá nie oszukawáli.

[hasła: obrona, alibi, głupota, strach, niewinny, świadkowie, nakłady, termin, prokurator, przysiężnik, ławnik, sędzia, pisarz, Bóg, grzech, mienie, głupota, miarkowanie]

Ci którzy ná męce przyznáią sye, iáko máią być potym według Informácyéy pytáni.

Naprzod około mordow á złoczyństwá, takowé pytánié być ma.

ARTIC: XVIII.

GDy sye iuż obwiniony przyzna ná męce, y powié ná się to o co go obwiniono: á gdy iuż będzie to według spráwy iego popisano, máią cím co przy męce byli dostátecznie pyrác, iesliže przy tym stoi co wyznał, y wywiádowác sye drugich téż rzeczy, z ktorychby prawdá łácniey sye mogła poznác: á to tym obyczáiem, poniewáż sye zna že zámordowál, y ten zły vczynek vczynił, žeby powiedzćiał, co go do tego przywiodło, kthorého dnia, kthoréy godziny, ná kthorym mieyscu to było, iesli téż pomo[s. 31]cnikow iákich do tego vzywał, álbo gdzieby tego zámordowáného ciáło skrył á zágrzébł, álbo ná kthorym mieyscu ciáło iego zágrzébł á vkrył, iáko ku temu przyszedł, z iákimi broniami, iákíé mu rány zádał, álbo iáko go zábił, wiele piéniędzy przy nim, ábo iákichkolwiek innych rzeczy nálazł, álbo mu odiał, gdzie to co przy nim wzięł podział, zániosł, schowál, przedał, álbo komu dał. Tákże

téz y zboycá álbo złodźiéy, tymi słowy y tym obyczáiem ma być pytan.

[hasła: tortura, przyznanie się do winy, przesłuchanie, okoliczności przestępstwa, prawda materialna]

Gdy sye kto ná męce ku zdrádzie przyzna, iáko ma być potym pytan.

ARTIC: XIX.

Gdy Więżień przyzna sye ku zdrádzie, ma być pytan, kto go ná to náiał, álbo námowił, wiele zá to wzięł, álbo wiele mu obiecano, ktorégo czásu, ná którym mieyscu, y iákim obyczáiem sye to stało, y co zá przyczyná przywiodłá go do tego.

[hasła: zdrada, przyznanie się, polecenie, kierownictwo]

Gdy sye kto przyzna ku temu, że kogo otruł.

[s. 32] ARTIC: XX.

Takowy po męce ma być pytan; według wszytkich Circumstánciy, álbo przyległóści, które wyszýy miánowano, co go do tego przywiodło, álbo zá iáką przyczyná tego sye ważył, álbo ná to námowił, iákiéy trućizny, ktorégo czásu, iákim obyczáiem vżywał, álbo vżywać chciał. ¶ Item, gdzie téy trućizny nábył kupił, kto mu iéy dodał, y rádźił.

[hasła: otrucie, przyznanie się, otrucie, przesłuchanie, trucizna]

Gdy sye kto ná męce przyzna, iż ogién záłożywszy, spálił á szkodę iáką vczynił.

ARTIC: XXI.

ZOsobná potym ma téz być pytan, co go do tego przywiodło, ktorégo czásu, z czyią pomocą, á z iákim towarzystwem to popełnił, iákich potrzeb do tego vżywał, skąd, iáko, ná którym mieyscu, álbo od kogo tych rzeczy nábywał, kupował, kto mu ná to rádźił, námowił, álbo náiał, wiele téz zá to wzięł.

[hasła: pomocnictwo, narzędzia, kierownictwo, polecenie]

[s. 33] Gdy sye ná męce przyzna ku Czárnokśięstwu, álbo Czárownictwu.

ARTIC: XXII.

MA być pytan téz według przyczyn y przyległóści, álbo Circumstánciy wyszýy wymienionych, á ktemu iákich Instrumentow, iákim obyczáiem, y ktorégo czásu, álbo téz słow vżywał: co czynił: á iesliże powié, że gdzie czáry iákié zákopał, álbo vkrył rzeczy tákowé, ktorych więc do tego vżywáią, ma scrutinyum być vczyniono, y pilnie szukano, iesliże według spráwy iego będą mogły być náležioné. A iesliby náležioné były, ma być pytan ten Czárodzieynik, iákimi słowy, álbo iáko sye z tym obchodźił. ¶ Item, Ma być

pytan, od kogo sye takowych rzeczy nauczył, iákim obyczajem ku téy vmieiętności przyszedł, iáko wielé rázow, y przeciw komu tego vżywał, álbo iáką szkodę kiedykolwiek komu tym vczynił.

[hasła: czary, narzędzia, pomocnictwo, nauka, kierownictwo]

Inszé pytánié, ktoré *in genere*, álbo nie wymieniáiąc żadnéy rzeczy zosobná, máią być czynioné.

[s. 34] ARTIC: XXIII.

Z Téy náuki álbo Informácyéy wysszéy opisánéy, każdy bączny á opátrzny Sędzia, łączno sye iuż będzie mógł dáléy spráwić y domyślić, iáko ma według wielkości álbo máłości obwinienia álbo występku, ku ktorému sye obwiniony ná męce przyznał, dla dostátecznéy wiadomości, y vznánia prawdy, dáléy potym sye ná nim wypytywáć. ¶ Y nie widzi sye być potrzebá, szérzéy to tu wypisowáć, gdy sám sye to vkaże, według potrzeby á obwinienia, czego á iáko ná obwinionym sye wywiadowáć. Bo także y około innych złych vczynkow, według tych Circumstánciy, ktoré wysszéy wymienioné, ma być czyniono pytánié. A ták in summá, o té wszytki spráwy, y vczynki takowé, pytánié ma być czyniono, ná které ten coby nie był winien, álbo w tym nie bywał, nie vmiałby odpowiedáć: áczkolwiek wyzna zá takowym pytánim, według rozności złych vczynkow, ma być dostátecznie zarázem nápisano.

[hasła: mądry sędzia, przesłuchanie, tortura, przyznanie się do winy]

Iákié wywiadowanié y doświádczenié czyniono być ma, około tego wszytkiégo, ku czemu sye kto przyzna.

[s. 35] ARTIC: XXIII.

GDy iuż według takowégo pytania, po męce Sędzia wywié sye, y spráwę będzie miał od tego obwinionégo, ma álbo posláć, álbo téż możeli być sam doydź, á wywiedzić sye z wielkim stáranim á pilnością, iesliże to wszytko ku czemu sye przyznał, á co powiedział, według mieyscá, czásu, y innych okoliczności, zgadza sye y ták náyduie. Bo gdy który obyczaj y sposob, á postępek wszytek swégo złégo vczynku powié, y iáko sye co działo, á naydzie sye to wszytko, ták iáko powiedział, wielki dowod iest, y nie trzebá w tym wátpić, że ten to wszytko zbroił, w czym go obwiniono: bo niewinny, á ten któryby przy tym nie był, nie vmiałby tego ták dowodnie wypowiedzić.

[hasła: prawda materialna, przesłuchanie, tortura, przyznanie się do winy]

Gdy Circumstáncyę, to iest, okoliczności po Polsku, których trzebá ku wywiadowaniu prawdy; y wszytko to ku czemu sye wyznał, zá pilnym szperowaním, ináczéy sye naydzie.

[s. 36] ARTIC: XXVI. [sic]

TEdy obwinionému, też y mátáctwo iego ma być przełożono, y ciężkimi słowy á pogrozkámi naprzod ma być skaran: á potom gdzieby nie przestał pleść á mátác, ma znowu męczon być, dla tego, żeby gruntownieyszą á dostátecznieyszą sprawę dał, y prawdę wyznał, bo bywa to częstokroć, że złoczyńce chcąc vkryć swé zlé czyny, ledá co powiedáią, chytrze plotąc słowy, á z rzeczą sye nie zgadzáiąc, ni dla czego inného, iedno żeby zá takimi niedowodnémi sprawámi, o nich tho rozumiano, że niewinni, á żeby thym obyczáiem mogli sye wymátác.

[hasła: tortura, przyznanie się do winy, prawda materialna, niewinny]

**Circumstáncę álbo przyległóści nie máią być przy wyptawániu wymieniáné,
iedno ón sam według wiadomości swéy ma mowić.**

ARTIC: XXVI.

NAprzód, iuz wypisano iest, gdzieby sye ktho ku czynku iákiému przyznał, [s. 37] dla męki á boleści, á była tho rzecz wątpliwa, iáko według wszytkich Circumstánciy, wywiadováníe álbo Scrutinium ma być około thego czyniono, dla dostátecznieyszego wywiedzenia prawdy. A ponieważ bywa to czásem y pochodzi ze złégo á nieopátrznego pytania, gdy ten kto pyta, á podawánim rzeczy, á pytánim vczy go, coby miał álbo iáko odpowiedác. A przeto potrzebá tego iest, żeby vrząd, álbo ci co im słuchánié á wywiadováníe tákich rzeczy poruczá, według wysszéry opisánéy náuki, pytania czynili iednákié, ták przed męką iáko ná męce, y potom téż po męczeniu, y tákowe ktoré ku téy rzeczy, w której go obwiniono, przynależáć.

[hasła: tortura, przesłuchanie, prawda materialna]

Gdzieby poimány przyznawszy sye, przáł sye onegóž y odwoływał.

ARTIC: XXVII.

TAK iáko wysszéry nápisano, Ie[sli]że słuszné podeyźreníe y dowod nań iest, y skąd inad sye to vkázuie, ma być zásię do więźnienia wiedźion, y męczon, tym obyczáiem, że przy tym potrzebá ná wywiadováníe Circumstánciy, przednieysze baczenié mieć, bo z tych [s. 38] nałácníey prawdá może być obaczoná: oprócz gdzieby obwiniony ták dowodné przyczyny tego vkázował, prze co przyznawszy sye, zásię potom onegóž sye przy, żeby Sędźia ná nich przestháć mogł: tedy Sędźia ma mu dopuścić w tym vżywać słusnych dowodow, ktorébykolwiek ku obronie swéy á oczyszczeniu przywieść mogł.

[hasła: podejrzany, dowód, więzienie, odwołanie, sędzia, obrona]

Męka, iákim obyczáiem ma być miárkowaná.

ARTIC: XXVIII.

Według wielkości podeyźrzenia, y innych dowodow, ma być męka vmiárkowaná, itěz według wielkości álbo máłości występku, którym kogo obwiniono, co łáčno sam Sędzia álbo vrząd przy tym będąc według sprawiedliwości, y słusznego baczenia, bączyc może, iáko długo álbo krotko kogo męczyć roskázác ma, álbo iákim obyczáiem. Y nie ma żadné wyznánié w ten czas przyimowano á opisano być, poki go męczą álbo palą, iedno gdy powiedác chce, ma mu pofolgowano być. [s. 39]

[hasła: podejrzany, dowody, tortura, sędzia, sprawiedliwość, słusność, przyznanie się do winy]

Iáko ten męczon ma być, który ná cíele rány iákie szkodliwe, álbo obrázeníé przed tym ma.

ARTIC: XIX.

Takowy któryby ná sobie rány iákie śmiertelné, chorobę, álbo niedostátek iáki ciężki ná zdrowiu miał, ták ma być męczon, żeby było poki być może co z namnieyszym obrázeniem tych tho ran: álbo téż ma ták długo z męką folgowano być, poki by nie ozdrowiał.

[hasła: ranny, tortura]

Poki, á kiedy, wyznániu ná męce ma być wierzono.

ARTICVL XXX.

GDzieby iuż według thego postępuiác, iáko wysszéry nápisano, wyznánié poimánego, ták przed męką iáko w męce, y potym we wszem zgadzáló sye, á zá pilnym y dostátecznym pytánium á dowiádowánim, iżeby przedsię ná tymże przestáló, co piérwéy powiedał: tedy tákowému wyznániu wiárá ma być daná bez wątpienia, y złoczyńcá ma być karan [s. 40] według zásluzenia, iáko nizéry tho szérzéry będzie wypisano, w tych Artykuléch, w których wypisuią sye obyczáie y rozności karánia złoczyńcow, według rozności ich występkuw. Bo iáko nie ma być żaden poiman áni karan, bez słusznego podeyźrzenia y dowodow, ták iáko wysszéry nápisano, tákże téż gdy iuż wyznánié poimánego z obzáłowánim sye zgodzi, nie trzebá sye rozmyślác, iedno według zásluzenia, á skazánia Prává, dáléy postępowác: poniewáz męki y wywiádowania nie iest inszy koniec, iedno żeby sye z wyznánia winność vkazálá, á zá wyznánim żeby karan był.

[hasła: przyznanie się do winy, dowód, tortura]

Gdy poimány zá słusznými á iáwnými znáki, dowody, y dostátecznym podeyźrzenim będąc męczon, iednák sye nie przyzna.

ARTICVL XXXI.

Sędziowie albo urząd, gdy iedno według wysszégó opisánégó sposobu y porządku, zá słusznym podeyżrzenim, y znácznémi dowody, kogo zmęczyć dádzá, á on iednák ni ku czemu sye nie przyzna, w czym go obzáłowano, [s. 41] nie máią dla tego winieni być, áni cí co go oskárzyli máią w tym winni zostáć, y nie powinni żadnégo nágródenia czynić: poniewáz znáki y dowody iásnie vkázuią, że tákové męczenie záslużył. Bo iáko Práwo powiáda, iż nie tylko złych vczynekó á spraw ma sye każdy strzedz, ále téz y wszytkich przyczyn wárowáć, zá ktorémi mogłby sye w złá sławę iáká, y w podeyżrzenie, á w mniamánie złe wwiéść: gdyz ten kthory sye przyczyn złégó podeyżrzenia nie strzeze, sam siebie w niebezpieczeństwo wwodzi: á w tákovéy przygodzie, y ten co obzáłował, iesliże co przy tym vtrácił, ma sam ná tym szkodowáć, y obzáłowáno co strawił, powinien pláćić: á urząd téz iesliże náklad iáki ná poimánie, áłbo ná Kátá, y inné potrzebne do tego slugi vczyniono, te vtrátę podiáć ma.

ALe gdzieby Vrząd áłbo Sędziowie, Postępek ten áłbo náuké z Práwá opuściwszy, przyczynę iáká do tego nie opátrznósciá swoiá dáli, izeby kogo niesłusznie zmęczono, máią w tym winni zostáć, á według wielkósci krzywdy, ktorá niewinnemu vczynili, mogą być pociągáni przed wyszzy urząd: y gdzie sue słusznie z tego nie wywiódá, máią powinni być nágrádzáć, y [s. 42] zá tę krzywdę temu zmęczonemu dosyc vczynić.

[hasła: tortura, przyznanie się do winy, niewinny, zła sława, podejrzany, nakłady, kat, zadośćuczynienie]

ARTIC: XXXII.

GDy kto obzáłowawszy kogo o iáki zły vczynek, kthorégó sye obzáłowány przy, chce náń dowodzić, y słusznymi dowody oskárzenia swojego potwiérdzić: ma iemu tego według Práwá dopuszczono być.

[hasła: dowód, obrona]

Świádkowie iácy máią być przyymowáni.

ARTIC: XXXIII.

Postronnych ludzi y téz nieznáiomych Świádectwo, áłbo téz y lekkich, á złégó záchowánia, kwoli z kthoréykolwiek strony, niema być przyymowano: ále ten co stáwi Świádku, bądź to dowodzác ná drugiégo, bądź téz żeby sye spráwiał, áłbo odwodził, ma postáwić Świádku znáiomé, dobré, y ludzie godné wiáry.

[hasła: świadkowie, zeznania, wiarygodność]

O świádkách, którzyby z przenáięcia chcieli świádczyć.

[s. 43] ARTIC: XXXIII.

Takowym Świądkom y świadectwu ich, niema być żadna wiara dawana, y nie mają być za Świadki przyymowani, ale owszem gdzieby ich w tym doświadczone mają być słusznie karani.

[hasła: wiarygodność, świadkowie, zeznania]

**Świadkowie iako świadczyć mają.
ARTIC: XXXV.**

Świadek każdy świadczyć ma, iż to co powiada, gruntownie a dostatecznie sam wie, nie z cudzej sprawy: bo gdzie powie, że to od kogo innego słyszał, niema za dostateczne świadectwo przyymowano być.

[hasła: świadkowie, zeznania, wiarygodność, prawda]

**Świadek dostateczny iaki ma być.
ARTIC: XXXVI.**

Takowy każdy, który nie iest złą sławą albo mniemaniem pomazan, a który nie świadczy komu kwoli, za przyiaźnią, albo nieprzyiaźnią, albo też za iakowym pożytkiem swym, albo za przenaięciem, a któremu nie może żadna w tym słuszna przygana dana być, ma być rozu[s. 44]mian za dobrego a dostatecznego świadka.

[hasła: świadkowie, zeznania, wiarygodność]

**Dowod za świadectwem, iaki dostateczny być ma.
ARTIC: XXXVII.**

GDzieby kto na kogo przynamnieeey ze dwiema albo ze trzema świadkami, iakięgo złęgo vczynku dowodził, gdy iedno świadkowie będą ludzie godni wiary, a gdy świadczą, iż pewną tego wiadomość mają, ma być przyjęto za pewny dowod a świadectwo, y za tym może Vrzęd przeciw obwinionemu daley według prawa, a zaslugi iego postępować.

[hasła: pozytywna teoria dowodowa, ocena dowodów, świadkowie, zeznania, wiarygodność]

**O Falszywych Świadkach.
ARTIC: XXXVIII.**

GDzieby pewna tego wiadomość była, y dostatecznie to vznano, że falszywi świadkowie, swym świadectwem niepobożnym a złośliwym, kogo niewinnie o zdrowie y o gardło przyprawili, albo chcieli przyprawić, mają za to cierpieć to skaranię, ku ktorému tego

niewinnego przywieść chcieli.

[hasła: świadkowie, zeznania, wiarygodność, kara, fałszywe zeznania]

[s. 45] Gdy obżalowany za dostatecznym świadectwem, jednak niechce sye przyznać.

ARTIC: XXXIX.

Tedy ma mu być oznajmiono, że już isty a pewny dowod iest, a rzecz iasna, którzy sye przec nie może, a zali tym rychły sye będzie chciał przyznać: a wszakoż gdzieby sye y tak przyznać niechciał, a już dostateczny nań dowod był, ma bez dalszego pytania, według prawá przeciw iemu postępowano być.

[hasła: przyznanie się do winy, dowód]

Świadkowie iako mają być postawieni, y iako ich ma być doświadczone.

ARTIC: XL.

POnieważ ná takowym świadectwie, gdzie komu o gárdło albo o mękę idzie, bárzo wielé zależy, potrzebá tego iest, żeby každé takowé świadectwo, pilnie wważono [s. 46] było, iesli słuszné, prawdziwé, a wiary godné iest. A owszem gdzieby ten co oskarżył, wątpliwą a nie dowodną sprawę dał, ku kthoréy by sye obżalowany, będąc według wysszéry opisánego obyczáiu pytan, znać nie chciał: iesliżeby tenże co oskarżył przedsię nań powieści y sprawy dowodzić chciał, a dopuszczono mu tego było: tedy ma naprzod żalobę swoię, według Artykułow spisać, y dowody wszytki przy tym, którzyby wiedział położyć. Y ma Vrzędowi albo Sędziom, tak spisawszy podać, wymianowawszy Świadki, y miéyscá ná których mieszkáią, żeby od tych osob albo Commissárzow, kthorymby to od Sądu poruczono, dostateczne wywiadowanié, około tego mogło być vczyniono, a Świadkow żeby porządnie, y Świadectwá ich wysłuchano y wważono, tak iako tho niżéy szérzéry sye wypisuie.

[hasła: świadkowie, zeznania, świadkowie, sędzia, komisarz]

Około przyymowania Świadków, y świadectwá ich, przed Sądem, którzy Commissárze być máią, y iako máią świadectwá kóždého z pilnością wważowác.

[s. 47] ARTIC: XLI.

GDyby dla wysłuchánia Świadkow, y świadectwá ich, Sąd posádzono y zágáiono, Sędzia téż ze dwiemá Przysięźniki, y z Pisárzem tego Sądu przysięgłym, ma przy tym być, y porządnie a z pilnością, tak iako według Prawá należy, máią wszytkich Dowodow, y kóždého świadectwá słuchác, a z dobrym wważeniém baczenié pilné ná to mieć, iesliże który z Świadkow co wątpliwého powiáda, albo iesli poweścią swoią z innémi sye

niezgadza, albo to tak to owak powiada, y to wszystko wysłuchawszy, tak iako kthory świadczył, á w powieści swoiéy powiadał, ma pilnie być wypisano.

[hasła: komisarz, świadek, zeznania, przysiężnik, ławnik, sędzia, pisarz, wiarygodność, fałszywe zeznania]

Swiádkowie y swiádectwá ich, oprócz Sądu, iáko máią być słucháni á doświádczáni, y obaczenié á wważenié ich swiádectwá, iákové być ma.

[s. 48] ARTIC: XLII.

POnieważ nie wszędy tak dostateczny Sąd około tego może być osádzon y zágáion, y nie wszędzie łączno o takowé ludzie, ktorzyby ná tym sye rozumieli, á vmieli takowé swiádectwá przyymowác, y v siebie wważowác. Aczkolwiek w Prawie iest, że wtákových sprawách, gdzie o gárdło idzie, oprócz porządného á zágáioného Sądu, żaden inny takowych swiádectwy dowodow przyymowác niéma: wszákoż máiąc ná to baczenié, áby dla niedostátku ludzi, do takowych Sądow godnych á potrzebnych, omieszkánié iákié nie było, ma Vrząd ten albo Sędzia, ktorzyby sye sam ná tym nie rozumiał, á nie vmiął w tym postępowác, przynamniéy ze cztéri Ráycámi, spisawszy wszystkę Controuersią, Dowody, Swiádectwá, Swiadki, y odwody, tak iáko sámi tego sprawę máią, swym nakładem odesłác to, gdzie naybližey być może, do Vrządu wyssžego, albo tákiego, kthoryby porządnie dla wysłuchawániá y rozeznániá takowych rzeczy wysádzon był: tak żeby porządnie ludzie ci kthorzyby ná tym zásiédli, y dobrze sye rozumieią, mogli rozeznác dowody y Swiádectwá, kthoré ktorakolwiek stroná wywiodłá, y to coby słu[s. 49]szného á sprawiedliwego było, vkázác. A gdzieby tego byłá potrzebá, żeby támże do tego Sądu y Swiádki odesłano, máią być z listem otworzystym odesłáni, w którym ma być swiádectwo o nich wydano, że mogą zá dostateczne á wiáry godné Swiádki przyięci być. A tak Vrząd albo Sędzia każdy, kthory czuie sye w tym, że czemu nie rozumie, albo wátpliwość iáká w czymkolwiek ma, niéma żadnym obyczáiem ná swoy rozum sye sádzić, ále ze wszytká pilnoścíá ma sye do tego przyczynić, y stáránié około tego czynić, iákoby skąd inąd od ludzi vczonych, á w tym dobrze biegłych, sprawę y náukę mieć mogł: á powinien to stáránié y wywiádownié około tego, sam swoim nakładem bez wszelákiego nágrodenia od stron czynić.

[hasła: swiádkowie, zeznania, mądry sędzia, rajca, dowód, wiarygodność, list otworzysty, sąd gajony]

Swiádectwá albo wyznánié swiádków, iáko ma być opowiedano, y co z tym dáléy czynić.

ARTIC: XLIII.

GDy iuż Swiádkowie y swiádectwo, albo zeznánié ich będzie wysłuchano, y rozeznano, á dobrze wważono, tak ma [s. 50] być opowiedziano, żeby Sędzia z Przyśiężniki, albo Vrząd przy tym był, ma dzień albo czas ku temu być náznáczon pewny. Ma též Sędzia Stronie, gdzieby potrzebá było, á oná mogłá przeciw temu odpor iáki, albo słuszny wywod vczynić, tego nie bronić, ále owszem dopuścić, tym obyczáiem iáko nižey będzie vkázano.

A Gdzieby do tego przyszło, ták iáko wysszý nápisano, zá niedostátkiem ludzi w Práwie biegłych, álbo żeby wszystek Sąd, kthory do tego przysłusza, á kthorym tákowé rzeczy rozeznáwác poruczono, przy tym być, á do tego zebráć sye nie mogli: żeby dla vstrzeżenia niepotrzebnych odwłok y vtrat, Commissarze do rozeznánia y téz vważowánia tákowych rzeczy, obrano: tedy tym obyczáiem máią sye záchowác. Máią naprzod dzień álbo Termin ku wywołaniu á opowiedzeniu zeznánia Swiádkow, náznáczyć: á máią obiemá stronom dáć wypis, álbo Copią tego wszystkiého, czego ku temu Terminu z obu stron potrzebá, według tego, iáko tá wszystka rzecz sye áż do thego czásu toczyłá, ták żeby strony, á zwlászczá obwiniony z Przyiaćiołmi swoimi mógł sye do tego zgotowác, kthorému y to ma byc dopuszczono, żeby Przyia[s. 51]ćiele, álbo kogobykolwiek potrzebował, wolno ku niemu przychodzić mogli, á żeby mógł sye z nimi według potrzeby swoiéy rozmowić y nárádźić. A cobykolwiek iedná stroná állegowálá przeciw drugiéy strony állegácyam, przed tymiż Commissarzmi, ktoré dla wysłuchánia tákich Swiádectw y dowodow wystáwiono, to wszystko ná tymże Terminie ma ná Spisku od obu stron dano być, ták żeby dwá Exemplarzá tego były, z kthorych ieden przy Commissárzech zostáć ma, á drugi stronie odpornéy ma być podan, żeby wiedziálá coby ku temu odpowiadác miálá. A gdzieby stroná potrzebowlá do tego czásu, żeby ná to szérzý odpisác mogłá, á spráwę swá położyć, ma y czás do tego náznáczon być: wszákże żadnéy stronie więcéy Copiy álbo Minut tych wszytkich rzeczy, niema być wydawano, iedno dwie: oprócz żeby Commissarze obaczyli słuszną do tego przyczynę, żeby tego potrzebá było: á zá tákowá słuszną przyczyná, mogą stronom y ieszcze raz, ále nie więcéy dopuścić, iesliby ktora co miálá álbo potrzebowlá, ná pismie podác. A ták zebrawszy z obu stron ich wszytki Allegácyę, swiádectwá publicowawszy, y písania iednéy strony przeciw drugiéy, á miawszy to wszytko iuż pospołu, ma ten Exámi[s. 52]nator, álbo Commissarz wszytko to przełożyć, y podác temu Vrządowi, od kthorého ná tę Exáminácyá iest wysádzon, ták żeby stąd Conclusia y skazánié, zá pewná á dostáteczną wiadomością á vważeniém, y dobrym rozmysłem, spráwiedliwie á według Boga, vczyniono być mogło, bez krzywdy á obráżenia, koždéy strony, ktoré Vrząd vczyniwszy, Sędziemu opowiedzieć ma, y poruczyć, iákoby dáléy w tym postępowác miá.

[hasła: świadkowie, zeznania]

O Obrónie á Wywodziéch Obwinioného. ARTIC: XLIII.

GDzieby obwiniony był gotow słusznym swiádectwem y wywody z tego sye oczyścić, czym go oskárżono, y niewinność swoje vkázác, á Sędzia álbo vrząd baczyłby, że temu dosyc vczynić może, á sobie w tym pomoc: z strony tego ma sye według wysszý nápisanéy náuki záchowác, y oczyścienié to, wywod álbo vkazánié niewinności, ma być vważono y rozeznano, według obyczáiá á sposobu.

[hasła: obrona, oskarżony, niewinny, sędzia, obyczaj]

**Nakład ná świádkki iáki ma być.
[s. 53] ARTIC: XLV.**

KOždemu pospolitého rządu, któryby dla tákowého świádectwa pieszo przyszedł, y zétrwać musiał kilka dni, czekáiąc pokiby sye z swym świádectwem nie odprawił, máią być ná każdy dzień dawáne cztery grosze ná stráwowánié, álbo coby słuszného było, według obyczáia każdéy ziemie. Ale gđzieby zacnieyszéy iákiéy osoby do tego potrzebowano, ma więcéy tákowemu być płácono, według baczenia tego, ktorému by tego doyźrzeć poruczono.

[hasła: nakłady, świadkowie, dieta, obyczaj, bogaty, osoba]

**Listy álbo gléyty, niemáią być żadnému przeciw Práwu ku obronie dawány.
ARTIC: XLVI.**

ŽAdnéy Stronie, áni żadnemu Swiádkowi, Listy tákowé nie máią być dawáne, kthoréby obronę iáką przeciw Pospolitemu Práwu czyniły: to iest, żeby nie mieli powinni być słusnie sye spráwić: ále co sye be[s. 54]śpieczeństwá dotycze, od gwałtu á mocy, mogą Gléyty tákowé y stronom y Swiádkom dawáne być.

[hasła: glejt, list, świadkowie, strony]

**Spráwiedliwość ma być prędko á bez odwłoki czynioná.
ARTIC: XLVII.**

DLa vstrzeżenia dáremnych y téz nie potrzebnych vtrat, spráwiedliwość przy Sądziéch pospolitych má prędko czynioná być, bez wszystkich odwłok: á ilé z naymniejszymi zábawkámi, á czásu trácenim być może.

[hasła: ekonomika procesowa, zasada szybkości, zasada ekonomiki procesowej]

**Termin álbo dzień ku skázaniu, iáko ma być náznáczón.
ARTIC: XLVIII.**

JEsliże powodna Stroná, albo ten co záluie, zá przyznániém iuż obzáłowaného, álbo téz zá pewnémi dowody Swiádkow, kthoré postáwił, domawia sye tego, iżeby Sądowym skazániém koniec téy spráwy był vczyniony: á ma do tákowého skazania pewny [s. 55] dzień álbo Termin być náznáczón. A gđzieby Powodna stroná tákowého Terminu sye nie domagáła, tedy iednák zá żądániém obzáłowaného, ma termin tákowy náznáczón być.

[hasła: termin, skazanie, świadek, powód, strona powodowa, obżałowany]

Temu którego ná gárdło skazano, ma téz pewny czas náznáczón być.

ARTIC: XLIX.

Gdyby iuż zá żądániém tego co obwinił, álbo téz zá słusznym postępkim á porządkim Prává do tego przyszło, żeby miał Obzáłowany ná gárdle skarány być, ma trzeciégó dnia przed tym iemu to oznaymiono być, żeby czas miał ku wyspowiedániu, wyznániu á rospámiętywániu grzechow swych: á iesliżeby tego žádał, ku przyymowániu Sákrámentow, czego niema mu broniono być.

A gdy iuż będzie po tákowym wyznániu grzechow álbo spowiedzi, máią ku niemu być przypuszczeni ludzie w Pismie świętym biegli, álbo Káznodzieie, kthorzyby zbáwienną drogę vmieli vkazać, á pobożnémi namowámi, nadzieię dobrą y wiárę vczynić, ták żeby z dobrą nadzieię y wiárą, bez desperácyey á wątpienia, w łásce [s. 56] Bożey, mógł ná śmierć íść, y cíérpieć tę mękę ktorą záslużył. A poniewáz chwalebna y Chrześcijáńska rzecz iest, ták sye o to stárác, żeby, chocia cíáło cíérpi, duszá iedná mogła zbáwioná być. Przeto Księza, Plebani á Káznodzieie, máią do tego przychylni y godowi być, żeby tym obyczáiem, zbáwienną náuką á vpominánim, bliźniégó swego rátowali. Niema téz nikomu tego dopuszczono być, żeby więźnia gdy iuż ná śmierć ma być wiedziony zbytnie poiono, Winem álbo inszym pićciém: bo to zły á niepobożny obyczaj, przywodzić go pijáństwem do tego, żeby skáránia ktorým go Bog kárze nieczuł, á owszem táki zły obyczaj ma być pokazón: bo pijanym będąc nie może z taką skruczą íść ná śmierć, iákiéy do tego potrzebá.

[hasła: skazanie, kara śmierci, termin, spowiedź, sakramenty, grzech, ksiądz, zbawienie, chrześcijaństwo, pijaństwo, alkohol, zły obyczaj, skrucza]

Wołánié do sądu.

ARTICUL L.

Ma tym obyczáiem być czyniono, kthoré sye ná ktorým mieyscu záchowywa.

[hasła: wezwanie, obyczaj]

Sędziowie álbo Vrząd przed tym Terminem, ktorégó ostat[e]czne skazánié ma być vczyniono, iako wspólu sye rozmáwiác máią, y rádźić.

[s. 57] ARTICVL LI.

Piérwéy nizli ostáteczne skazánié, álbo Dekret ma być vczynion, Sędziowie álbo Vrząd, máią wszytkiégó porząd co z obu stron állegowano będzie, przesłuchác: á Strony máią thy wszytki rzeczy przed nie położyć, ták, żeby z dobrym rozmysłem á vważenim, námowiwszy sye piérwéy sámi miedzy sobą, mógł każdy potym widzenié swoje około ostátecznégo skazánia powiedzieć. A gdzieby nie mogli sye ná iedną sentencyą zgodzić, álbo żeby im co wątpliwość czyniło, máią mądrych á w Práwie bieglých ludzi miedzy sye w rádę wezwác, á zá ich rádą tho coby mieli spráwiedliwie skázác, máią pisác kázác, á náterminowác według tego obyczáiu y Informácyey, ták żeby ná ostatnim Terminie, ktorý

Peremptorium zową, skazánié tho ktoré ná ten czás ma być opowiedano y obwołano, pogotowiu było, y zarázem sye przeczytało.

[hasła: sędzia, termin, narada, skazanie, wyrok, wysłuchanie stron, biegli w prawie]

Sąd pospolity, iáko ma być postanowion y zágaión.

ARTICUL LII.

[s. 58] GDy Termin, álbo czás náznáczony przychodzi, ma być we Dzwonek zádzwoniono, y mieysce to otworzono, ná kthorym tákowy Sąd bywa, zá którym dzwonieniem Sędziowie powinni sye zyść, álbo téz Woyt z przysiężniki, álbo Ráycámi: y ma Sędzia przedniejszy álbo Woyt, drugim roskazać zášieść, y sam téz ma ná mieyscu swoim sieść, wzięwszy w rękę laskę álbo miecz dobyty, według zwyczajú koždéy ziemie. A ták siedzieć máią státecznie, koždy ná swym mieyscu poki sye Sąd nie dokoná nie zábawiáiąc sye niczym inszym.

[hasła: termin, obrzęd, sąd gajony, sędzia, wójt, przysiężnik, ławnik, rajcy, obyczaj, zwyczaj, przewodniczący]

Iáko Sędzia álbo Woyt ma pytać drugich, iesliże Sąd dobrze zásiadł, álbo zágaión.

ARTICUL LIII.

GDy iuz wszyscy zásiędą, ták iáko wysszény nápisano, Sędzia álbo Woyt, koždého z Rádziec álbo Przysiężnikow ma pytać zosobná, iesliże ten Sąd dobrze zásiadł, álbo zágaióno. A gdy w tákowym Sądzie siedm álbo ósm, á nie mniéy osob zásiędzie, ma koždy z nich [s. 59] zosobna tymi słowy odpowiedź: Pánie Sędzia álbo Pánie Woycie, ten Sąd dobrze iest zágaióny, według Vstaw y Prává Césárskiého.

[hasła: sędzia, wójt, sąd gajony, rajcy, przysiężnik, ławnik, skład, prawo cesarskie, ustawa, formalizm]

Iáko obzálówany ma być do Pręgiérzá álbo do słupu przywiązan.

ARTICUL LIIII.

GDy iuz przeciw obzálówanemu ma być ná gárdle ostáteczné skazánié vczyniono, według Sentencyéy dobrze przed tym wważonéy, obyczaj iest zdawná, że Złoczyńce tym czássem do Pręgiérzá álbo słupu przed skazániém, álbo téz y po skazániu przywieszuią ná rynku, álbo tám ná tym mieyscu gdzieby ode wszystkich ludzi mógł być widzian. A ták, poniewáz ten obyczaj nie iest szkodliwy, może záchowan być. Gdzie téz inny obyczaj około tego iest, tedy sye ták záchowác, iáko gdzie obyczaj niešie.

[hasła: pręgiierz, kara, kara śmierci, obyczaj, zwyczaj, dobry obyczaj]

**Obżalowany albo złoczyńca, iako ma być przed Sąd przywiedziony.
[s. 60] ARTIC. LV.**

Sędzia, gdy iuż tak Sąd porządnie zasiędzie, albo Woyt, ma rozkazać Oprawcom á Ceklarzom, złodzieiá dobrze związaného, przed Sąd przywieść, y postawić.

[hasła: sędzia, wójt, kat, ceklarz]

**Iako ten złoczyńca wobec przedewszystkimi ma być obżalowan.
ARTICUL LVI.**

PRzy takowym obżalowaniu, które sye przede wszystkimi dziać ma, ten porządek ma być zachowan, który ná którym mieyscu w zwyczajiu iest: to iest, ma Powodna stroná, albo ten co obżalował, przy tym być, y instigować. Ale gdzieby obżalowany niewinnym był náleżion, á stroná téż przeciw niemu instigować á Práwą dostać niechciała, tedy takowego obżalowania, przede wszystkimi wspominać nie byłaby potrzebá.

[hasła: jawność, obyczaj, zwyczaj, strona powodowa, akt oskarżenia, niewinny]

**O Prokuratoroch.
ARTIC: LVII.**

PRokurator, koždy Stronie któ[s. 61]ra tego potrzebuie, z Vrzędu á od Sądu ma być dan. A takowi Prokuratorowie máią być przysięgli ná tho, że sprawiedliwości á prawdy według Práwá pospolitého, y tych vstaw, máią y powinni będą bronić, y iéy sye we wszystkim dzierzyć: á iż nie máią swoim wiedenim á chcenim niwczym sprawiedliwości przeszkádzáć, áni iéy wywráć, kthorą przysięgę ma Sędzia albo Vrząd od nich przyymować, y im wydáwáć. A iesliżeby ten Prokurator ktory od strony rzecz spráwnie, tak iako ná niektórych mieyscách ten obyczaj iest, był ieden z pośrzodku tych ktorzy ná Sądzie siedzą, albo z Przysiężnikow: nie ma do thego być przypuszczon, żeby był przy tym, gdy drudzy będą sye około tego námáwiáć y rádzić, iakoby mieli Skazánié vczynić, albo Sentencyą ferowáć. Drudzy iednak Przysiężnicy y Sędziowie, máią dáley przedsię postępowáć, á ma ná koźdého woléy to być, tak obwinioného, iako tego ktory záluie, Prokuratorá sobie, bądź z Przysiężnikow, bądź kthorégokolwiek inného obráć, albo téż może y sam rzecz swoię spráwować. Ale gdzie takowego obierze, ktoryby nie był z pośrzodku Przysiężnikow, albo ktoremuby przed tym iuż od tegoż Sądu Przysięgá nie byłá wydána: tedy ten koždy ma piér[s. 62]wéy przyiędz, niżli pocznie rzecz spráwować, tak iako wysszýy wypisano. A dla tego żeby porządnie, á co naykrocéy skárgi y inné spráwy, przed Sądem poydz mogły, Prokurator kiedy skárgę kładzie, miásto tego od kogo rzecz spráwuie, żeby go iego przezwiskiem często wspominać nie trzebá było, ma kłáść literę A. á miásto obżalowaného B. A gdzieby vcynek ten zły, iako zboystwo, złodzieystwo, zámordowanié, albo spalenié, także y inne, miał wspominać, ma miásto tego kłáść literę C. á zwlászczá gdzie skárgá idzie z Vrzędu á z poruczenia Sądowego, tám

ma być tho obserwowano, żeby w takowéy Akcyéy kładżiono, *Actio*, álbo skárgá od Vrządu, á przy tym imię tego co żáluie.

[hasła: prokurator, strony, przysięga, obrona, niepołączalność, przysiężnik, ławnik, wyrok]

Skárgá przez Prokuratorá z Vrządu dáného, álbo théz którého sobie stroná obierze, tym obyczáiem ma być czynioná.

ARTIC: LVIII.

P: Sędzia, Powodná stroná A. żáluie sye ná tego Złoczyńcę B. kthory tu stoi [s. 63] przed Sądem, o vczynek iego, y złoczyństwo C. ktoré vczynił, według téy Akcyéy, álbo obżáłowánia, ktoré przed tym przed námi iest vczynioné, á przełożono: Przeto żądam żebyście według pospolitého Prává, á opisanych chwalebnych Vstaw Césárskich, álbo y téy sławnéy Korony, které około takowych rzeczy, iákoby słusznie byli karáni, są dostátecznie vczynioné, z pilnością iego vczynek zły vważywszy, á winnym go być vznawszy, spráwiedliwymi skazániém swoim, skáráć roskazáli, tak iáko według porządku tego prává, słusznie to być ma.

Iesliżeby Prokurátor tymi słowy tego obżáłowánia przełożyć nie vmiał, tego może iá ná piśmie dáć, á té słowá przy tym powiedziéć: P. Sędzia, proszę żeby to obżáłowánié strony powodnéy, z téy kárty było przeczytano.

[hasła: skarga, formalizm, akt oskarżenia, sędzia, prawo cesarskie, ustawa, Korona, skazanie]

Obżáłowány, przez swégo Prokurátorá iáko ma mówić.

ARTIC: LIX.

Iesliże Obżáłowány przed tym iuz przyznał sye, álbo z dostátecznych do[s. 64]wodow iuz sye nań pokazało, że winien tak iáko wysszéy, gdzie się wypisuié o dowodziéch y o wyznániu, szérzéy to wypisano: tedy inného sye nic nie zéydzie mówić, iedno miłośierdzia á łáski od niego Prokurator prosić ma. Ale gdzieby obżáłowány álbo sye znać niechciał, álbo przyznawszy sye przed tym, potym przyczyny tákié y dowody vkázował, przez któraby rozumiał, żeby sye odwieść, á skaránia vydż mógł: może Prokurator tym obyczáiem niżéy wypisánym, od niego spráwę dáć, vzywáiąc tych liter, iáko wysszéy okazano, miásto wymienienia stron: to iest, miásto obżáłowáného B. tego co żáluie A. á miásto występku C. o który skárgá vczynioná. C. kładąc tym obyczáiem.

Panie Sędzia, ten to B. obżáłowány, ku temu vczynku álbo złoczyństwu, którym go obżáłowano od A. Powodnéy strony, żeby C vczynił: opowiada, broniąc sye, y niewinność swą okázuiąc, tym wszystkim, co przed tym od niego powiedano y przełożono, prosząc żeby zá vważenim tego wszystkiého, y niesłuszné od was bylá vważoná, á przez Dekret y skazánié Prává ostáteczne, żeby z tego wyzwolon był, á żeby [s. 65] nakłady, vtráty, y szkody, kthoré zá tym niesłusznym obwinienim przed Práwem podiąć musiał,

iemu sye nawrócić mogły, od tego co go tak oskarżył: dla tego, aby Prawa dostał, żeby był obręczon.

GDzieby Prokurator thákowéy odpowiedzi od Obzáłowáného wymowić słowy nie vmiał, może ná pismie podać Sądowi, á przy tym to powiedzieć: Pánie Sędzia, żeby tę to odpowiedz á prosbę Obzáłowáného, z théy kártki Pisarz przede wszytkimi z roskazania wászého przeczytał. A Sędzia zá takowym žádaním ma roskazać Pisárzowi, żeby tę kartkę przeczytał.

[hasła: prokurator, wyrok, oskarżony, zadośćuczynienie, fałszywe oskarżenie, pisarz]

Obzáłowány gdy sye tego przy, ku czemu sye przed tym przyznał, álbo ná co dowod słuszny iest.

ARTIC: LX.

GDzieby Sędzia porozumiał, że Obzáłowány przyznawszy sye przed tym w rzeczy dowodnéy, á która sye iuz dostáteczenie nań pokazála, tylko dla tego sye przął, żeby prze[s. 66]włokę mieć mógł, á zeby sprawiedliwość y słuszné karánié sye zwlokło. Ma Sędzia z thymi dwimá Ráycy álbo Przyśięźniki, którzy takowé iego wyznánié, bywszy przy męce, álbo oprócz męki słyszeli, rády szukać v mądrych, á w Práwie biegłych ludzi. A ponieważ ci dwa Przyśięźnicy, w takowéy przygodzie nie świádczą iáko Swiádkowie, ále iáko Sędziowie, y nie máią przeto być od drugich odłączeni, gdy Skazánié ma być vczyniono. Bo przygadza sye, że drugi tego wszytkiégo, ku czemu sye znał ná męce, przy sye y odwoływa: thák iáko przykład tego kładzie ieden, wypisuiąc, Ze iednégo trzy rázy męczono, á po káżdym męczeniu thego sye wszytkiégo przął, ku czemu sye ná męce przyznawał: á iż ná koniec, gdy nie možono ná nim nic thákowého wymęczyć, że go wolnym vczyniono.

[hasła: sędzia, oskarżony, rajcy, przysięźnik, ławnik, odwołanie, biegli w prawie, skazanie, tortura, dowód, przyznanie się do winy]

Kát álbo Ceklarze, żeby mogli być beśpieczni, ma obwołano być.

ARTIC: LXI.

GDy iuz Sędzia vczyniwszy skazánié, łáskę złámie, álbo rozgę, á Káth [s. 67] ma złoczyńce wiéść ná tho mieysce, ná którym ma być skaran, ma być wołano przede wszemi ludźmi, y oznaymiono, mocą á z poruczenia zwiérzchniégo Vrządu, pod skaráním ná gárdle, żeby żaden nieśmiał Kátowi niwczym przeszkádząć, áni sye nań rzucąć, álbo chćieć złódzieiá odbijąć, choćiaby też y w czym zá przygodą pobładził. A wszákże tu w Polszcze tego nie czynią, bo sye niezda zá potrzebne.

[hasła: skazanie, obyczaj, kat, kaźń, obrzęd]

Niepotrzebné pytania w Sądzie, máią być pokázone.

ARTIC: LXII.

POnieważ ná wielu mieyscách záchowywano pytánia wielé, niepotrzebného á zbytniégo, ktoré nie tylko nie pomagáło ku wywiádowniu prawdziwéy rzeczy, ále owszem prze nie spráwiedliwośc y Práwo sye odwłoczyło, á niepotrzebnie czas zwłoczył.

Przeto thákové wszystkie pytánia niepotrzebné, ktoré spráwiedliwoścí przeskadzáią, zwłoczą: á od ludzi chytrych y wywrotnych, vmyślnie ku przewleczeniu Práwá, á vplecieniu Controuersiey, czynioné bywáią, máią być pokázone y zá[s. 68]powiedziáné.

A Vrząd gđzieby tego ná kteréj stronié doświádczył, ma to srodze zástánowić, y skárác tákowego, ktorýby zá przeszłym vpomnieniem niechciał sye od tego zdźierzéc, tylé rázow ileby sye potym tego dopuścił.

[hasła: ekonomika procesowa, pytania, zeznania, świadkowie, zły obyczaj, kara]

O Spowiedzi y Nápominaniu, które po skazaniu ma być vczyniono. ARTICUL LXIII.

GDy iuz Dekret álbo Skazanie ná śmierć ostháteczné wynidzie przeciw Obwinionému, ma być tego dopuszczono, żeby mógł grzechow swoich sye wyspowiedác, y od niego iákoby z dobrą nádzieią ná śmierć miał idź, áby náuczón y vpomionón był, á przynamniéy ieden álbo dwá Księza, gdy go iuz ná śmierć wiodą, máią przy nim być, y prowadzić go áz námieysce, przekládáiąc drogę zbáwienną, zá żáłowánim grzechow iego, á zasługámi Páná Krystusá Zbáwicielá nászého, thák żeby z dobrą pámięcią y nádzieią, to co zasłużył, żeby ćierpiał.

[hasła: spowiedź, wyrok, skazanie, kaźń, ksiądz, grzech, chrześcijaństwo]

[s. 69] Spowiednicy álbo Księza, nie máią nikogo vpominánim swoim do thego przywodzić, żeby sye przáł, álbo odwoływał tego, ku czemu sye piérwéy przyznał. ARTICUL LXIII.

POnieważ niesłuszna y niepobożna rzecz to iest, żeby złé vczynki á spráwy ku szkodzie Rzeczypospolitéy były zákrywány: y nie przystoi tho nikomu, przec sye tego co prawdá iest, á prawdę fálszem zákrywác, álbo komu żeby ták czynił, ná to rádźić y perswádowác, ták iáko téz y wysszéry tego dotkniono. Przeto Spowiednicy á Księza, nie máią złoczyńcow do tego przywodzić, żeby rzeczy przed thym wyznáných á doświádczonych przeli sye, á odwołánié czynili, chcąc w tym y swé złé spráwy, y drugich, ná které co tákowego wiedząc wyználi, zákryć.

[hasła: spowiedź, ksiądz, odwołanie, zły obyczaj, prawda, przyznanie się do winy, powołanie]

Ci którzy bluźnią przeciw Bogu, iáko máią być karáni.

[s. 70] ARTIC: LXV.

GDzieby ktho plugawymi vsty, á złym y zuchwałym sercem, Pánu BOgu tho przyczytał, co przyczytano być niema, álbó vimował tho, co niema być vimowano, ku vblizeniu á obrażeniu świętýy Wszechmocności á dobroći iego, álbó téż żeby co nieprzystoyného á niesłuszného przeciwko Pánnie Máriéy mowil, álbó sprawam BOżym, którymi on zbáwienie ludzkie sprawowál, tákowy koždy bluźniercá, ma wszędzie być przez Vržąd winowan, y dla tego według vznánia winności álbó wielkości grzechu iego, téż według baczenia ná stan y ná osobę iego, ná zdrowiu álbó téż y ná gárdle ma być karan. A gdzieby tákowy iuż poiman był, á wsádzon, ma Vržędowi być oznáymiono, á Sędzia álbó Woyth, według Informácyéy á náuki od Vržędu dánéy, ma w tym sye záchowác, ták żeby tákowé bluźnierstwo według Práva było skaráné, á żeby tákowé rzeczy á grzechy miedzy ludźmi sye nie mnożyły.

[hasła: bluźnierstwo, grzech, Bóg, chrześcijaństwo, kara, kara śmierci, sędzia, wójt]

Ci co ludzi truią, iáko máią być karáni.

[s. 71] ARTIC: LXVI.

GDzieby ná kogo pewnie tho doświádczono, że sye z tákimi rzeczámí obchodzi, á tym żeby komu vszkodził, tákowy ma być karan, á ogniem spalon. Ale gdzieby v kogo náleżiono truciznę, á będąc w tym podeyżrzány, nie náłázłoby sye iednák, iżeby iáką szkodę ná zdrowiu tym komu vczyńił, tákowy ma być karan, ále nie ná gárdle, iedno według słuszného wyznánia Vržędu, á mądrych ludzi. A w tákowych przygodách, Sędziowie álbó Vržąd, máią sye drugich w thym biegłych rádźić, coby tákowy záslużył, ták iáko nižéy szérzéy o thym wypisano, gdzie sye náuká dáie, iákoby Sędziowie mieli sye rádźić.

[hasła: trucizna, otrucie, kara śmierci, spalenie na stosie, sędzia, biegli w prawie]

Skaránié iákové ma być przeciwko tym, którzy Kártki, Księgi porzucáią vkryćie, sromocąc ludzi, y ná poczćiwość czyie thym obyczáiem sye tárgáiąc, iáko to

Łáćinnicy zową: *Fámosi Libelli*.

ARTIC: LXVII.

[s. 72] KTobykolwiek wypuścił Książki iákié, álbó písánié, tárgáiąc sye ná czyię dobrą sławę y poczćiwość vkryćie, nie podpisawszy sye Imieniem álbó Przewiskiem swym, niesłusznie á niewinnie: ták żeby ten zesromocony, á tym obyczáiem nágániony, mógł snadź prze to, ku skarániu iákiému ná zdrowiu, ná dobrýy sławie swoiéy, itéż ná gárdle przydź: tákowy koždy złośliwy á niecnotliwy potwarcá, zá pewnym dowodem á doświádczeniem tákowého złého vczynku, według opisánia Prává, ma tymi obyczáyimi skaran być, y to wszystko cíerpiéc, ku czemu onego niewinného złośliwym á zdrádlwym oskarženim, y osławieniem, chćiał przywieść. A choćiaby téż y to osławienié á písánié

potáiemné było prawdziwé, thedy sye nie godzi tym obyczáiem kogo lżyć, álbo sye tym nád nim mścić: iednák ten co ták złośliwie á vkryćie osławił y opisał, ma według vznánia Vrządu być skaran, gdyż to iest bárzo szkodliwarzecz, zdrádliwie ná czyie sławę syetárgać.

[hasła: zniesławienie, kara, zła sława, dowód, kara na zdrowiu, kara na dobrej sławie, miarkowanie]

Skaráníe tych, którzyby Monetę zfálszowali, álbo nie máiąc ná tho Przywileiow y dozwolenia wierzchniégo Pána, Myńcę bili.

[s. 73] ARTIC: LXVIII.

MYńcá, trzemi obyczáyami bywa fálszowaná. ¶ Naprzod, gdy kto pod herby á znáki cudzymi Myńcę bije. ¶ Druga, gdy kto Máteryey álbo Metállow nie dobrych do tego vżywa. ¶ Trzećia, gdy kto Myńcę bije pod mnieyszą wagą niżliby miáła być.

A ci wszyscy tym obyczáiem máią być karáni. ¶ Ten co fálszywą Myńcę bije á czyni, álbo tákowéy Myńce náodmieniawszy y nábywszy, miedzy ludzi ią wypuszcza, chcąc y wiedząc, ku oszukáníu bliźniégo, á pożytku swév, ma być ogniem ná gárdle karan, á żywo spalón być. A ktoby tákowégo w domu swym, wiedząc tho nań przechowywał, á iemu mieszkánia dozwałał, tákowy ma on dom álbo mieszkánié swoje trácić. ¶ Ci co Myńcę biją, zá mnieyszą wagą y podleyszą niżliby miáła być, nie máiąc ná tho Przywileiow álbo dozwolenia: máią być według vrádenia Vrządu, y wielkości zásluzenia, ná máiętności, ná zdrowiu, álbo téz y ná gárdle karáni. ¶ Ale ci którzy cudzą Myńcę obrzynáią, álbo wywarzánim psuią, álbo téz lekceyszą czynią, y podleyszą z lepszy, máią nie tylko ná [s. 74] máiętności, ále y ná gárdle przy tym być karáni, według wielkości obwinienia, á vznánia Vrządowégo. ¶ Ale gdzieby dowiedziano sye, że kto zá dozwolenim Vrządu, tákowé rzeczy czyni, tedy ten Vrząd tráci thy Przywileie á wolności, zá którymi wedle Przywileiow, wolno im było Myńcę bić.

[hasła: moneta, fałszerstwo, pieniądze, kara śmierci, spalenie na stosie, kara na mieniu, kara cielesna]

Iáko máią być karáni ci, którzy fálszuią Miáry, Łokcie, Wagi, Funty, álbo téz Kupié, Towáry. rc.

ARTIC: LXIX.

NA kogokolwiek by doświádczono, á on chytrze á złośliwie, Miáry, Wagi, Kupié, álbo inné przedáyné rzeczy, zfálszowawszy, vżywa tego, álbo przedawa zá dobré á niez fálszowané: tákowy [k]oždy ma być poiman, y wsádzon, ták iáko ná gárdło bywáią wsadzáni. A gdy słusznymi dowody nań sye tho pokaże, ma być z Miástá álbo Ziemie wypowiedzian, á ná cíele motłami v Pręgiérzá skaran, według wyznánia onégoz występku. A iesliżeby nie raz był w tym doświádczon, może być ná gárdle skaran.

[hasła: fałszerstwo, oszustwo, wygnanie, banicja, chłosta, pręgiierz, przyznanie się do winy, recydywista, kara śmierci, kara cielesna]

**[s. 75] Skaranie Prokuratorów, gdy w czym wystąpią, iakowe być ma.
ARTIC: LXX.**

GDyby Prokurator w któręykolwiek Controwersięy, tak około Imienia albo Máiętności, iako około gárdła, rzecz spráwuiać, stronę albo zdrádził, albo podwod iáki á oszukánié, ku szkodzie tego od kogo rzecz spráwuie, vczynił, á w tym go doświádczono: ma naprzod szkodę, ku ktoręy Stronę przywiódł, nágradzić, á potom v Pręgiérzá ma miotłami skaran być, y nákoniec z Miástá albo z Ziemie téy ma być wygnan, według wielkości występku á zásłużenia.

[hasła: prokurator, kara, odszkodowanie, kara, kara cielesna, chłosta, banicja, wygnanie]

**Iako máią być karáni ci, co przeciwko przyrodzeniu grzészą.
ARTIC: LXXI.**

GDzieby kto takowy náležion był, żeby albo z bydlęciem, albo chłop z chłopem przeciw przyrodzeniu spráwę miał, takowi máią ná gárdle być skaráni, á według obyczáiá [s. 76] ogniem máią być spaleni, be z wszelákiego zmiłowánia y łaski: poniewáz to nie hániebny y sromotny grzech iest, y ma być srodze karan.

[hasła: sodomia, zoofilia, homoseksualizm, kara śmierci, grzech, spalenie na stosie, przestępstwo przeciwko obyczajom]

**Iako máią być karáni ci, którzyby z powinowátymi á krewnymi Białymigłowámi
vczynek mieli.
ARTIC: LXXII.**

GDzieby ná kogo doświádczono, iż z Pásierbicą swoią, z Mácochą, albo z Iątrwią vczynek niepoczíwy miał, albo téz z iákimi w rodzie bliższymi Białymigłowámi: takowi zá rádá ludzi vczonych w Práwie, á biegłych, ma według zdawná opisánego obyczáiú w Cesárskim Práwie, karan być.

[hasła: kazirodztwo, kobieta, biegli w prawie, prawo cesarskie, kara, przestępstwo przeciwko obyczajom]

**Iako ci máią być karáni, którzy cudzé Zony, Pánny, albo y Białęglowy, gwałtem á
mocą biorą, y vnaszáią.
ARTICUL LXXIII.**

GDzieby kto cudzą Zonę, albo téz Pánnę nie wydáną zá Mąż, nád wolą [s. 77] Mężá iéy, albo Oycá, mocą wziął, y vniosł: á Mąż albo Oyciec onéy dziewki, choćiaby théz Mátká y oná sámá Pánná przyzwoliłá, á z iéy wolą sye to stáło, tego sye żáłował, y żádał, żeby takowy skaran był: ma ten obwiniony, gdy sye to nań vkaże, według nárzádenia á opisánia Práwá, dostátecznie skaran być, zá rádá á náuką ludzi w Práwie biegłych.

[hasła: zgwałcenie, gwałt, porwanie, kobieta, kara, biegli w prawie]

**Ci iáko máią być karáni, którzy po dwu álbo trzech Zonách miewáią.
ARTICUL LXXIII.**

GDyby ná kogo dowiedziano sye, że máiąc przedtym żywą Zonę, z drugą ślub brał: álbo téż Zoná máiąc piérwszého Mężá, że drugiego poięłá: tákowy vczynek więtszy y hániebniejszy iest niżli cudzołostwo, zá który ácz Práwo Césárskie nie wypisáło, żeby kto karan być miał ná gárdle, ten co sye go dopuści, wszákoż zá słuszné sye widzi, żeby tákowy káždy ktoryby sye tego vmyślnie wáżyć á dopuścić śmiał, ná gárdle o to karan był, ták iáko o iáwné cudzołostwo.

[hasła: wielożeństwo, bigamia, poligamia, poliandria, kara śmierci, luka, cudzołostwo, umyślność]

**[s. 78] Ci którzyby Zonę álbo Dżiewki swe álbo iákiekolwiek przyiaćiółki, zá
pieniądze, y dla srómotného pożytku, drugim zwodzili, iáko máią być karáni.
ARTICUL LXXV.**

KToby Zonę swoię, Dżiówkę, álbo krewną á powinowátą, dla sromotného pożytku zwodził, y iéy sye kurwić dopuścił, álbo téż iákimkolwiek obyczáiem dziećiam swoim, żeby do tego przyczynę dawał, iákoby co nierządného, á przeciwko Bogu, opuściwszy wstyd, wdawác sye zá dáry, álbo iákożkolwiek miáły: tákowy koždy ná czći, y ná zdrowiu, á ná gárdle, według náłasku pospolitého Práwa, ma być karan.

[hasła: kuplerstwo, nierząd, prostytutcja, przestępstwo przeciwko obyczajom, sutenerstwo, stręczycielstwo, kara na sławie, kara na zdrowiu, kara śmierci]

**Iáko zwodnicy álbo zwodnice ty które przyczynę cudzołostwá dawáią, máią być
karáni.
ARTIC: LXXVI.**

[s. 79] POnieważ wiele sye tego trafia; że prosté á vcziwé Białegłowy, á nabárdzėj Pánný á Dżieweczki, prze złych á niecotliwych ludzi, ták miedzy Mężczyznámi, iáko Białymigłowámi, stáráníé itéż namowy, zápamiętawszy swoiěj pocziwości, w łotrostwo á niepocziwé obcowáníé sye wdawáią, y zwodzony bywáią. Przeto wszyscy zwodnicy y zwodnice, y ci ktorzyby w domiéch swych o tym wiedząc tego dopuszczáli, álbo zá przenáięćim, tákowych rzeczy przegładáli, według vznánia występku á przewinienia, zá rádá w Práwie biegłych, máią ták być karáni, żeby sye nie mnożyli, y máią tákowym vszy vrzynác, miotłámi ie v Pręgierzá bić, y z Miástá wypowiedác.

[hasła: stręczycielstwo, prostytutcja, nierząd, kobieta, kara na zdrowiu, szelmowanie, kara odzwierciedlająca, pręgierz, banicja, wygnanie, biegli w prawie, kastracja, chłosta, miarkowanie]

**Ci którzy ludzi podburzają, a między ludźmi Sedycę czynią, iako mają być karani.
ARTICUL LXXVII.**

GDyby ktho w Ziemi w Krolestwie, albo téż w Mieście, a w społeczności iakiéy ludzi, przeciwko Vrzędowi a zwiérz[s. 80]chności, poburzenie iakié, albo potaiemné Sedicye czynił, a toby sye nań pewnie vkazało, takowy według zasłużenia a wielkości występku, czasem ná gárdle, czasem téż miotłami v Pręgiérzá, skaran być ma, y z Ziemie albo z Miastá wypowiedzian, gdyby takowé podburzenie czynił. Ale Vrząd przy karaniu takowych ludzi ma bącznie a mądrze postępować, żeby krzywdá nikomu nie była vczynioná, a ludzie żeby sye bárdzély z tego nie podburzali.

[hasła: podburzanie, podżeganie, kara śmierci, chłosta, kara cielesna, banicja, wygnanie, prewencja]

**Ci, którzy swowolnie, a nie zá przyczyną zbiegają, iako mają być karani.
ARTICUL LXXVIII.**

['] POnieważ wielé sye tego przygadza, że drudzy zá zuchwálstwém a swąwolą, téż bez żadnéy słusznéy przyczyny, vćiekáią, a zbiegszy pogroźki czynią: a do tych sye vćiekáią ná thy mieyscá, gdzie rozumieią, gdzie przechowanié itéż pomoc mieć mogą, y czasem takowi ludźmi wielkie szkody a obrażenia czynią, a w niebeśpieczeństwo przywodzą, nie máiąc baczenia ná rząd y Práwo. Przeto thákowi, zá [s. 81] zdrayce, odpowiedniki, a wszystkich ludzi wespół zágubce, mają być dzierzáni. A gdzieby z tych mieysc, ná ktorých przechowywanié y obronę máią, zápamiętawszy Prává y sprawiedliwości, niechćieli sye vsprawiedliwić, a nie przestáli grozić y odpowiedác, a ktorého z nich dostaną, zarázem ma ścięt być, y ná gárdle skaran, iako zdraycá a pospolity szkodzca, y nieprzyiaćiel, choćiaby téż onym odpowiedánim swoim szkody żadnéy nie vczynił. Tákże y ci karani máią być ná ktorégoby sye co takowého dowiedziano, żeby obmyśláli albo przedsię brác chćieli. Ale gdzieby kto boiąc sye vkwápliwého a ciężkiého skaránia, a nie przeto, żeby komu szkodzić miał, vćiekł nie ná podeyżrzané mieyscá: takowy nie zasłuży tak wielkiého skaránia. A iesliżeby wątpliwość w tym iáka była máią Sędziowie albo Vrząd rádę w tym wzięć od ludzi biegłych a vczonych w Práwie, tak iáko niżéy będzie opisano.

Noty użytkowników

BK Cim.Qu.2256

¹ *wskutek obcięcia marginesów odczyt niepewny: – igus – a do – ndyiy*

[hasła: włóczęgostwo, groźba, ucieczka, kara śmierci, zdrada, ścięcie, biegli w prawie]

Zá innymi ciężkimi zločnystwami, ktoré sye porząd wypisuią, iákié karánié ma być czyniáno.

Naprzod o tych, ktorzy ludźi potáiemnie truią.

[s. 82] ARTIC: LXXIX.

Gdzieby kto kogo otrul, á o zdrowié álbo y o gárdło przypráwił, ma iáko ten kto zámorduie, w koło być wplecion, iesliže chłop iest. Niewiástá gdzieby w tym doświádczoná bylá, ma być wtopioná, álbo iákimkolwiek innym obyczáiem, według swoiégo występku, skarána ná gárdle: ále piérwéy niżliby ktorą tákowá osobę ná gárdle skarano, ma być kleszczámi rozpalonymi tárganá, mniéy álbo téz wiécéy, według baczenia ná osobę, y ná zásluženié: ták żeby drudzy tym przykłádem, á srogością skaránia, od tákowych spraw odwiedźieni byli.

[hasła: skrytobójstwo, otrucie, trucizna, łamanie kołem, kara śmierci, kobieta, topienie, kaźń, prewencja generalna]

Mátki ktoré dzieći swé trácą álbo zábijáią; iáko máią być karáné.**ARTIC: LXXX.**

Białągłowá iesliby która płód swoy ktorzyby iuż żywy był, á członki ná nim było rozeznác, zabiłá: thá według obyczáiu, ma żywo być zákopáná, á palem przebitá. Wszakóż przestrzegáiąc tego, żeby druga zá [s. 83] srogością tákowego skaránia, w desperacyá nie przyszłá, może być wtopioná. Ale gdyby tákowy okrutny vczynek w ktoréy Ziemi, álbo w Mieście przygadzał sye często, dla wiétszego stráchu y przykłádu drugim złym Białymgłowam, máią być według wysszéy opisánégo obyczáiu karány: álbo tákowa Białągłowá, piérwéy niżliby ią wtopiono, ma w ogniu rospalonymi kleszczámi być tárganá, według náuki á rády ludźi w Práwie biegłych. A iesližeby ktora dziećię porodziłá żywé, á martwé potym náleżiono, á oná ié skryłá, potym vkażáło sye to, zá wywiádománim z pewnych znáków, ktoré w tákowej mierze bywáią obserwowáné, że nie dawno porodziłá: gdzieby állegowáłá, y tym sye wymawiáłá, że ták vmárłé porodziłá, ma być przypuszczoná ku wywodowi, á ku vkażaniu niewinności swoiéy, słusznymi przyczynámi á dowody. Ale bez słuszných wywodów á świádectwo, niema iéy w tym wiárá daná być. Bo gdzieby tákowa wymowá mieysce miáłá, chćiałaby bez pochyby każda sye wymowić, á z swégo złégo á okrutného vczynku oczyścić: przeciw czemu, wielki to dowod iest, że czuiąc sye być brzemienna, tego kryłá, vkrycie á potáiemnie porodziłá, nie wezwawszy nikogo do tego, á vmyślnie tego kryłá: [s. 84] y podobieństwo á podeyźrzenie stąd o sobie vczyniłá, że to dziećię zá iéy pomocą z świátá zeszło, á iż oná tym zámordowánim płódu swégo, chćiałá niecnotę swą zákryć. A ták, gdzieby tym obyczáiem swoy vczynek zákrywáłá, á vpornie ná tym stałá, zá ták słusznym podeyźrzeniem, á dowodem tego złégo vczynku, ma być męką do tego przyciśnioná, żeby prawdę wyznáłá: á gdy sye wyzna, ma ná śmierć być skazána, y ták skarána, iáko wysszéy nápisano. Ale gdzieby wątpliwa to rzecz iednák bylá, á Vržąd nie mógł sye z tego wypráwić, iesliže winná álbo niewinná iest, nie skwápiáiąc sye, máią wszystkie podobieństwá, dowody y odwody spisáné być, y Circumstáncyæ: á ma być rádá w tym wziętá od biegłych á w Práwie vczonych ludźi.

[hasła: dzieciobójstwo, zakopanie żywcem, kara śmierci, nabicie na pal, dowód, obrona, kobieta, tortura, biegli w prawie, matka]

Białégłowy, które dzieci swoje porzucią ale nie zabijają, iako mają być karane.

ARTIC: LXXXI.

GDzieby która dziecię swę porzuciła, chcąc sye go zaprzec, ani o nim nie wiedzieć, a dziecie, to potym było należiono, y [s. 85] wychowano, a na nię iednak za cząsem okazało sye to, y byłaby dowodnie w tym vznána, ma według rady ludzi w Prawie biegłych, ale nie na gárdle być karána. A iesliże dziecie tho porzuconé, piérwéy niżliby sye o nim dowiedziano, vmárło: za przyczyną iéy porzucenia y odbieżenia, według vznánia ludzi w Prawie biegłych, ma być na zdrowiu, albo téz y na gárdle karána.

[hasła: kobieta, dzieciobójstwo, kara śmierci, kara na zdrowiu, matka, miarkowanie]

Lotrowie, zabijacze, a ci co ludzi mordują, gdzie obrony żadney a wyvodu nie mają, iako mają być karani.

ARTIC: LXXXII.

KOżdy tákowy, który słuszný obrony a wyvodu niema, na ktorého sye vkaże, że co tákowého uczynił, a vmyślnie kogo zámordował: według obyczaiá ziem niektorych bywa karan, wplecieniem w koło. Ale według rozności zámordowania, może téz y w karaniu rozność być zachowaná. ¶ Ten ktory z rozmysłem vmyślnie człowieká zámorduie, ma w koło wplecion być. Kto zabije z gniewu albo z [s. 86] vkwápliwosci, a niema żadney innéy na tho wymowki, ma ścięty być. ¶ A gdzieby kto zacną iáką osobę, albo Páná swého zámordował, albo téz bliskiého iákiego przyaciela, a krewného swého: tákowému ma być przydano męki y trapienia, tágánim klészczami rospalonými, albo końmi włócenim, żeby srogością tákowého skaránia, drudzy sye karáli, a potym drudzy nie śmieli sye tákich złych rzeczy ważyć.

[hasła: zabójstwo, łamanie kołem, obrona, umyślność, zabójstwo w afekcie, ścięcie, osoba, stanowść, kaźń, prewencja generalna, miarkowanie]

Gdy kto w obronie broniąc sye, niechcąc kogo niewinného zabije, iako ma być karan.

ARTIC: LXXXIII.

GDyby kto broniąc sye, kogo niewinného zabił, ząkládaiąc sye, albo z Arkábuzá wystrzeliwszy, na tego ktorého gwałtowi a mocy sye odéymował, a mógł tego słusznými y prawdziwými dowody a świádectwy dowieść: tákowy niema być na gárdle karan.

[hasła: obrona, samoobrona, obrona konieczna, kara śmierci, typ uprzywilejowany]

**Gdy nie zarázem obrażony álbo ranióny vmrze, á wątpienié iákié w tym iest, iesli od tych ran, czyli zá inną przyczyną vmárł.
[s. 87] ARTIC: LXXXIII.**

W Tákowéy przygodzie, z wysłuchánia pilného z obu stron, z świádectwá, y z dowodow, y innych Circumstánciy, ták iáko wysszéy iest powiedziano, á zwłaszcza z spráwy Lékárczow w tym biegłych, y innych ludzi ktorzy przy tym byli, álbo wiedzą iáko po tákowym obrażeniu y ránieniu, ten co vmárł, chował sye : y z obaczenia czásu, iáko długo potym żyw był, vyźrzá álbo Sędziowie, máią rádę wziąć od ludzi w Práwie biegłych, iákiéby skazánié vczynić mieli. ¶ A gdy wielé ich iedného raniá, á on potym vmrze, tedy tylko ten ma o zámordowánié być karan, ná ktorégo sye dowiedzą, że mu śmiertelną ránę iedną álbo więcéy ich zádał.

[hasła: biegli, lekarz, ranny, zabójstwo]

**Zábity iáko ma być ogládan wrzędnie, piérwéy niżliby go pogrzebiono.
ARTIC: LXXXV.**

ZEby w tákowych przygodách, które niżéy opisano, dla lepszégo vznánia y wyro[s. 88]zumienia, y to nie było zániechano, widzi sye być zá potrzebne, żeby gdy ták zrániony czlowiek nie rychło vmrze, przed pogrzebem iednák był ogládan, ma Woyt ze dwiemá Przysięźniki, y z Pisárzem tegoż Sądu, á iednym álbo ze dwiemá Chirurgi, álbo Bárwiérzmi, do tego vmárłego idź, á wszystkie rány iego y obrażenia z wielką pilnością oględáć, y ták iáko sye naydźie, Pisarz ma to wszystko pilnie sterminowác.

[hasła: oględziny, biegli, lekarz, balwierz, chirurg, ranny, wójt, przysięźnik, ławnik, pisarz, protokół]

**Ci którzy złoczyńcom pomoc iáką, álbo przechowánié wiedząc o tym dawáią, iáko máią być karáni.
ARTIC: LXXXVI.**

GDzieby kto złoczyńcy iákiému, ku wypełnieniu iego vczynku pomoc iáką wiedząc á chcąc dobrowolnie dał, ku szkodzie komużkolwiek innému, álbo iákimkolwiek obyczáiem iego fołdrował, tákowy ma srodze być karan: ále iáko wysszéy powiedziano, według vważenia wielkości występku á vczynku, karánié téż ma być vmiárkowano.

[hasła: pomocnictwo, miarkowanie]

**Iáko ten ma być skaran, który iáki vczynek chciał wypełnić, ále nie mógl.
[s. 89] ARTIC: LXXXVII.**

GDzieby ná kogo vkazáło sye z tych rzeczy, ktorých do wypełnienia iákowego złoczyństwa potrzebá, że chce co złégo wypełnić y vczynić, á iz nád wolą iego cokolwiek do tego przeszkadza, żeby nie mogł tego co vmyślił ku końcowi przewieść: tákové vmyślenie y przedsięwzięćie, gdzieby sye słusnie pokazáło, á dowody pewné ná to były, ma być Criminaliter karan: ále według rozności przedsięwzięćia, y thego co vmyślił, ma téż rozné być karánié: w czym Vrząd ma rády vzywáć ludzi w Práwie biegłych, y według náuki ich, thák ná zdrowiu, iáko ná gárdle, karánié tho exequowáć, iáko táki vczynek zá przykład ma być, iz ktoby komu zástąpił, zámordowáć go chćiał, á thego dowieść nie mogł, iuz tákové chcenie stoi zá vczynek, y gdyby go włápiono, ma być karan.

[hasła: narzędzia, miarkowanie, biegli w prawie, kara na zdrowiu, kara śmierci, zamiar]

Ten komu Szátławę y więźnie ku opátrzeniu á ku zámykaniu poruczono, gdyby którego vpuścił, álbó vmyślnie z więźnienia wybáwił, iáko ma być karan.

[s. 90] ARTIC: LXXXVIII.

Iesliżeby tákowy Stróż więźnienia y więźniow, ktorémuby tho poruczono, wypuścił ktorégo złoczyńcę co ná gárdło siedział, ma być o tho karan dostátecznie. Ale gdzieby więźień zá niedbáłością á niedoyżrzeniem iákim tegoż komu tho poruczono, z więźnienia sye wyłamał á vćiekl, ma thá niedbáłość iego téż skarania być, według rády á náuki w Práwie biegłych, ále nie thák bárdzo, iákoby z vmysłu tho vczynił.

[hasła: strażnik, ucieczka, biegli w prawie, niedbałość, miarkowanie, umyślność]

Náuká álbó Introdukcyá, iáko Pisárze tákowych Sądów máią Aktá, to iest, wszystkie sprawę á Controuersią stron popisowáć.

ARTIC: LXXXIX.

Pisarz tákowy koždy, ma być naprzod do tego Sądu przyśięgły, á ma według téy przyśięgi swéy wszystkie Aktá, oskárzenie, dowody y odwody, álbó Allegácyæ z obu stron vczynioné, z wielką pilnością, wiernie á [s. 91] porządnie spisowáć. ¶ Naprzod, Skárgę á obzáłowanie przeciw obzáłowánému. A iesliby sye przygodziło, żeby ten co ná kogo záluie ná gárdło, co wątpliwégo powiádał, á rękoiemstwá nie miał, tedy pospołu z obzáłowánym ma być wsádzon. ¶ A tho wszystko, iákożkolwiek sye dzieie miedzy obiemá, ma pilnie popisowano być przed męką, á tákové popisowanié tych rzeczy, ma być czyniono przy przytomności przynamniéy Sędziégo sámégo, álbó tego co mieysce iego dzierzy, y dwu Przyśiężnikow. ¶ Potym ma téż być nápisano, iáko ten co záluie, według porządku wysszéry opisánégo dowodzi, álbó iáko dowodzi, iesliże téż rękoiemstwo mieć może, álbó nie może: á iesli dla dostania Práwá, dał sye pospołu z obzáłowánym w więźnienie wsádzić, álbó nie. ¶ Z drugiéy strony, cobykolwiek obzáłowány przeciw themu odpowiádał, álbó állegowáł przed męką, ma wnet zá obzáłowánim być popisano. ¶ A przy káżdym tákowym Akćie, Pisarz ma czas y godzine ktorégo sye działo zápisáć, y kto przy tym był, álbó na ten czas tych to rzeczy

przesłuchawał, a Pisarz sam swym przezwiskiem ma sye podpisać, iż tego téż sam przysłuchał, a przy tym był. Gdzieby obżalowany nie znał sye ku temu czym go obżalo[s. 92]wano, a potrzebá tego byłá, żeby stroná Powodna podobieństwa, dowody, y świadectwem, tego co powiáda, dowodziłá y probowálá, cobykolwiek zá znáki, zá dowody, y zá podobieństwá állegowálá, a przed Vrzędem proponowálá, ma porządnie być popisowano.

A Gdzieby už według wysszý nápisáný náuki, y tego opisáný porządku, słuszné dowody y podeyżrzenia sye pokazały, a obżalováný według tegoby vpomniono, żeby niewinność swoię, a odwody przeciw temu vkazał: tedy cokolwiek obżalowany ná then czas ku swoiéy obronie powié, álbo cobykolwiek ná nim sye wypytác y wybádác mogło, má wszystko porządnie być popisano. Potym gdzieby iuż ku męczeniu przyszło, tho cobykolwiek Obżalowany powiedział, a ku czemukolwiekby sye przyznał, álbo nie przyznał, według pytania a odpowédania iego, dla gwałtowný wywiedzenia prawdy, ma być porządnie popisowano od Pisárzá. Ale gdzieby obżalowany vpornie sye przáł tego wszystkiý czym go obżalowano, a Powodna sthroná nań przedsięby dowodziłá, to wszystko ma być porządnie popisano y terminowano: itéz iesliżeby Vrząd dla dostáteczniey[s. 93]szýgo wywiedzenia wszystkich rzeczy, a doświádczenia dowodow y odwodow, Commissarze ná to wysádził, máią ci Commissarze to wszystko, coby przed nimi sye działo álbo mowiło, porządnie kázác spisác. ¶ Item, Iesliżeby obwiniony znał sye ku temu czym go oskárżono, ále tákowé przyczyny y wymowki kładł, ktoréby go oczyścić y niewinnym vkázác mogły: tho téż zá wszystkimi iego Protestácýami, dowody, znáki, podobieństwa od niego przełożonymi, ma być popisaono. ¶ Item, Iesliżeby obwinienié álboobżalowanié szło z Vrządu, to iest, żeby sam Vrząd, skádkolwiek, wywiedziawszy sye, choćiaby nie było tego coby nań záłował, przeciwko niemu Akcyá instytuował: tedy cobykolwiek obżalowany ku temu odpowídał, álbo iákobykolwiek przeciwko niemu Akcyá instytuowano, ma wszystko być porządnie, iáko y drugié rzeczy, popisano. A tákowé popisowanié tych wszystkich rzeczy, y tákowý Processu, bądź żeby z Vrządu pochodziło, bądź téż zá obżalowaním Powodnéy strony, ma być wysszý opisáným obyczáiem, od Pisárzá co napilniéy a naznáczeniéy po Artykuléch wypisano: przypisawszy ku každemu Aktowi czas, tho iest, Rok, Dzień, Godziná, ktoréy sye tho działo: y z wypisáním wszyst[s. 94]kich tych osob, ktoré przy thym były, álbo ktoré świadectwo iákié dawály. A ná koniec sam Pisarz, iáko wysszý námieniono, swoim przezwiskiem ma sye tak podpisać, że thy wszystkie rzeczy, tak iáko nápisáne są, słyszał, przy tym był, y swá ręká podpisał: tak żeby z porządny a dostteczny popisánia tego wszystkiý Processu, y cokolwiek sye działo, Vrząd a Sędziowie, iedno przeciw drugiemu conferuiąc y vważáiąc, mogli spráwiedliwie a według BOgá skázác, álbo iesliżeby iákié wátpienie było, y innych w Práwie bieglých a vczonych ludzi, mogli sye porádzić, a náukę wziác. A Pisarz w popisowaniu tych wszystkich rzeczy, ma pámiétác ná przysięgę y ná obowiazánié swoie, żeby nic innýgo nie pisał, iedno to co sye działo, tymiż słowy y tym porządkiem, nie przyczyniáiąc zá żadná przyczyná niczegoż, áni też vymuiąc, álbo co vkrywáiąc vmyślnie, ku szkodzie kteréy stronie. A thy Księgi álbo Aktá, w ktoré sye tákowé rzeczy zápisuią, skoro po Sądzie, álbo po odpráwieniu každýgo Aktu, máią być zarázem zápieczętowány, y dobrze schowány.

[hasła: akta, protokół, pisarz, skarga, akt oskarżenia, komisarz, przysiężnicy, sędzia, męka, obrona, dowód, domniemanie, Bóg, biegli w prawie, zabezpieczenie, poręczenie]

**[s. 95] O rzeczách krádziónych, którėby przed Sąd przyszły.
ARTICVL XC.**

GDzieby rzeczy iákie krádzióné, álbo iákimkolwiek niesłusznym obyczáiem komu odieté, przed Sąd były przyniešioné, á żeby złoczyńce tego kthory ié pokradł przy nich nie dostano, ma Sędzia álbo Woyt tákové rzeczy ku sobie przyiąć, á wiernie chowác. A iesliżeby ten ktorému zginęły, o nich sye przypytawał, prosząc żeby mu wydáné były: á słusznie tego dowodząc, żeby iego własné były, máią mu wydány być, nie oglądáiąc sye ná to nic, iże ná niektórych mieyscách ten obyczay iest, że Vrzęd tákové rzeczy sobie záchowywa, bo to iest rzecz niesłuszna. Ale gdzieby roznośc iáka około tych rzeczy była, ma zá słusznymi dowody prędká być vczynioná spráwiedliwość.

A Iesliżeby trafiło sye około tákowych rzeczy Sąd ná tákowym mieyscu, gdzieby Przyśięznicy prędko zebráni być nie mogli, ma Woyt álbo Sędzia, dla vstrzeżenia więszych nakładów, tę Controuersią do Rádźiec, álbo Wyz[s. 96]szego Vrzędu tegoż mieyscá odesłác. Ale ten kthory ták będzie odesłan, to iest, Powodná stroná, ma piérwéy niźli sye co pocznie Rękoiemstwo postáwić, álbo przynamniéy przyśiędz, iż gdzieby do tego przyszło, żeby w swoiéy Akcyéy vpádła, á stráciła nakłady wszytki, kthore druga stroná obwiniona, ma sye téż zá wszytki szkody obręczyć. A tám gdy iuż Powodná stroná dowiedzie, y vkaże iże to iego własné rzeczy są iemu pokrádžioné, álbo iákimkolwiek obyczáiem odieté, według Práwá, máią być iemu przysádzoné, y wroconé.

Alé iesliżeby stroná Odporna bronila thych rzeczy, obowiazawszy sye, iáko przedtym powiedziano, y obręczywszy zá nakłady, á nie mogła przyśięgá álbo słusznymi dowody thego dowieśc, że słusznym obyczáiem tych rzeczy, ktoré drugiému zginęły, nábyła: álbo żeby sye ná nię skádkkolwiek dowiodło, że wiedziála iże tho krádzióné rzeczy są: tákowa stroná z tymi rzeczámí wszytki nakłady około dochodzenia thych rzeczy od strony Powodnéy vczynioné, ma koniecznie nágrádzác, według nálasku Vrzędowégo.

Alé gdzieby sye vkażáło, że ten przy kim [s. 97] ty rzeczy náleżiono, nie wiedziál o tym, iáko ty rzeczy zginęły, álbo iáko ich ten nábył, od kogo ié kupował, thedy każda stroná ma swé nakłady. A Powodná stroná, kthora tákové rzeczy zyskuie, iesliżeby były konie, woły, álbo iákiéžkolwiek bydło, á vkażáło sye, że ná nié iáką vtrátę vczyniono, ma to według vznánia Vrzędu záplácic. Albo téż gdzieby żaden sye do tych rzeczy nie ozwał, álbo obręczywszy sye ten v kogo ty rzeczy náleżiono, nie stánął: ma Powodná stroná, iesli iáki nakład ná ty rzeczy od Vrzędu vczyniono, nakład ten nágródzić. Ponieważ rzeczy swoje zyskuie stroná Powodná, gdzieby iuż dowiodła, że tho iéy własné rzeczy są, á nie mogła tego dowieśc y pokázác, iżeby złodzieystwem iéy thy rzeczy zginęły: á stroná kthora odpowíada, mogła przeciw niéy dostátecznie dowieśc, że słusznym á pocziwym obyczáiem tych rzeczy nábyła, thák żeby roznośc y wátpienié w tym było: ma przyśięgá Powodnéy stronie być skazána, iáko ty rzeczy iéy krádzionym obyczáiem zginęły: á gdy przyśięże, ma iéy w tym wiárá być daná przeciw drugiéy stronie, y rzeczy ty máią być wroconé.

A Niema około tákowych rzeczy krádzionych [s. 98] żadná Prescripcya dawności czásu mieć mieyscá, álbo dawnośc Possessiey. Alé iesliżeby stroná Powodná, nie mogła tego żadnymi dowody dowieśc, że tho iéy własné rzeczy, álbo iáko iéy ty zginęły: ma stroná obżáłowána być oczyścioná, y przy rzeczách zostáwioná, á nakłady téż zá vznánim Vrzędu, ná stronie Powodnéy máią być skazáné.

Stroná Powodna, gdzieby według wysszý opisáný przygody, nie moglá bez wielkiéy vtráty á nakládu, rzeczy tych o které idzie przed sadem dochodzić, álbo iesliżeby było bydło iákié, nie miála czym żywić, á stráwować, ták dłuگو, pokiby dokończenie Práwá sye nie sstało, ma być obręczoná, że iednák zá rozeznánim Vrzędu, á skazánim, gdy sye Controuersia dokończy, będzie powinná thy rzeczy przed Vrzędem postáwić: á iesliżeby według Práwá ná nię tho przyszło, że y naklády wroćić, á dosyc vczynić chce, á przytym iesliby tákowé rzeczy przed dokończeniem Práwá pokázaly sye, álbo bydło pozdycháło, tedy powinná będzie to wszystko, według vznánia Vrządu, zástąpić. Co gdy vczyni, dla vstrzeżenia niepotrzebného nakládu, máią iéy tákowé rzeczy być wydáné zá thym obręcenim, [s. 99] żeby powinná bylá ié ná czás náznáczony záś przed Vrzędem postáwić. A iesliżeby obie stronie téy Condicyéy podawály, tedy stroná obżáłowána, ma przed drugá ku themu być przypuszczoná. A w tákowych Controuersiách, iesliżeby sye iákié wátpienie przygodziło, ma téz rádá náuká wziętá być, od ludzi w Práwie bieglých. A iesliżeby vkázáło sye ná kogo, że tákowych rzeczy niesłusznym obyczáiem nábył, á był w tym podeyżránym, y Powodna stroná tego sye domagála, żeby iáko in criminali był sádzon: Vrząd ma przeciw tákowému ták postępować, iáko przeciw w złoczyństwie podeyżránému, według wysszý opisáného obyczáiu: gdzie sye wypisuie, iáko ma być przeciw tym postępowano, ktorzy w złodzieystwie, álbo w rozboystwie są podeyżrzeni, á zá iákowymi dowody może tákí być męczon.

GDzieby zá tákowym postępkim in criminali okazáło sye, że thy rzeczy Powodnéy strony właściwé są, á że ie iéy pokrádżiono, á oná żeby dostátecznie tego dowiodlá, máią zarázem być wroconé, bez nágradzenia vtráty á nakládu, oproc żeby ná bydło koszt iáki vczy[s. 100]nion był, tedy ma wždy ále nie zbytnim obciążeniem nágradzić. MAią téz iáko y wysszý nápisano, gdzieby stroná kthora zá dostátecznym Rękoiemstwem, dla vstrzeżenia niepotrzebného nakládu, ty rzeczy przed przewiedżeniem Práwá zábrać chćiála, iéy wydány być.

GDzieby ktho rzeczy sobie pokrádżionych, bez Práwá, á nie vzywáiąc w tym Vrzędu, od złodzieiá álbo tego co pokradł, sam dostáć mogł: tákowy nie iest nikomu zá to powinien, y gdy sye iemu od złodzieiá dosyc sstanie, á będzie chćiał ná tym przestáć, niema go żaden do tego przyniewaláć, żeby kogo nád wolá swoię, dla pokrádżenia tych rzeczy obwinił. Ale Vrząd iednák, żeby złodzieystwá y złoczyńce tego sye dowiedział, niema ták tego zániecháć, ále ma przeciw niemu instygowáć, y dostátecznym vznánim winności słusnie káráć.

[hasła: kradzież, złodziej, depozyt, zły obyczaj, sędzia, wójt, przysięga, zabezpieczenie, poręczenie, nakłady, tortura, dowód, dozwolona samopomoc, miarkowanie]

Rzemieślnicy szubienicę jako mają budować, której dla karania złych ludzi potrzeba.

[s. 101] ARTIC: XCI.

NA niektórych mieyscách iesth obyczaj, że wszyscy Cieśle, álbo téz Murárze, ktorzy pod iednym Práwem siedzą, á do niego przyslucháią, gdy potrzebá tego iest, żenu Szubienicę nowá zbudowano, álbo stáréy popráwiono, powinni sobie pomoc. A ták, gdy ich wielé

będzie, nie małego nakładu na nie bywa potrzebą, który nakład musi then czynić, co ma złodzieiá dać obieścić. Ale ponieważ niesłuszna tho rzecz iest, żeby vtrat niepotrzebnych komu przyczyniano: przeto ma ten obyczaj być pokázon. Ale Vrząd, gdy tego potrzebá będzie, ma obesławszy wszystkie Cieśle álbo Murárze, którzy pod to Práwo przysłuszaią, álbo téz Woyt losem medzy nimi iedného álbo dwu obrác, álbo téz kilko, którzy za roskazánim Vrządu, máią the Szubienicę zbudowác, á niema im więcéy płácono być ná dzień, iedno iáko obyczaj iesth płácić, pod ciężką winą á karánim, gđzieby który temu roskazánium dosyć czynić niechciał. A Pan tego mieyscá, álbo Vrząd, ma ten nakład sam podiác, y robotę im płácić, bez obciążánia stron. A gđzieby ieden Cieślá álbo Rzemieślnik potym śmiał drugiemu o to przygániác, á [s. 102] iego tym sromocić, ma przepásć winę, Grzywnę złotá álbo śrebrá, której połowicę Vrząd weźmie, á druga połowicá ma temu być daná, ktorému ten przyganił, tylo rázow, iloby rázow sye to tráfiło: á Vrząd sam takowéy winy wyciągác ma pomoc. Ale gđzieby ten coby przyganił, nie miał skąd téy winy dáć, ma tak dłuگو w więzieniu być dzierzán, pokiby tego co obráził nie przeprosił, tymi słowy: Ize nie tym obyczajiem tho mowił, żeby miał iemu iáką przygánę czynić, ná iego dobrym mnimánium á sławie. A poki sye dostátecznie nie obręczy, że tym obyczajiem niema mu nigdy przygániác, álbo o nim tego rozumieć, żeby iego dobréy sławie tho co szkodzić miáło. A niema takowégo żaden w tym bronić áni zástępowác, pod przepádnieniem tézże winy, gđzieby sye kto tego ważył.

[hasła: rzemieślnik, kaźń, kara śmierci, zwyczaj, szubienica, obyczaj]

Dokończenié.

[s. 103] [¹]

Noty użytkowników

BK Cim.Qu.2256

¹ *wskutek obcięcia brzegów kart odczyt częściowo niemożliwy:*

Rzeczy kradzione które – – – – Ar.

Czy którzy sedycyje czynią i na urząd -bąrzają, jako mają bydź karani LXXVI[I]

Forma przedania domu zestawieniem moczne[go] c-

O dawnościach rzeczy dziedzicznej

Warty kulie dziewięć dziesiątym opisu-

Radziecz skontrowersiami o złoczyńcze k-